

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Kultureel Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent V.Z.W.

Redactie-adres : Sint-Lievensdoorgang 1, 9000 Gent

7de Jaargang, nr. 3

15 mei 1978

Ere-Voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe

Penningmeester : A. Verbeke

Ruildienst : Van Geluwe-Eggermont A., Maisstraat 235, Gent

Secretariaat : Maisstraat 235, Gent. - Tel. 26 23 28

Postrekening : 000-105.04.73-60 - Heemkundige en Historische
Kring Gent, Koggestraat 14, Gent

Lidgeld : 200 fr. per jaar.

INHOUD

Gent in 1859	107
Drie vergeten Gentenaars voor een wijl uit het vergeetboek gehaald	124
Een nieu liedt van de moordadighe feyten gecommiteert binnen de stede van Ghendt	127
Kruisboogtornooi van de drie zustersteden	132
Jean-Baptiste en Auguste Van Lokeren	141
Te Gent	143
Bibliografie	144
Vraag en antwoord	145
De Bende van Smeerop	145
Gentsche Kinderspelen	146
Aanvullende Ledenlijst	148

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhouthaai 40, Gent
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage

Uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent en van het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Op ZATERDAG 27 MEI om 10 UUR : geleid bezoek aan de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (Koningstraat 18) onder de leiding van Dr. M. Gysseling. Samenkomst aan de ingang rond 9u45. Enkel voor de leden.

VORIGE JAARGANGEN VAN GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

De volledige jaargangen voor 1976 en 1977 zijn nog verkrijgbaar.
Prijs : 200 frank.

Van de overige jaargangen zijn beschikbaar :

1973 : de nummers 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12

1974 : de nummers 1, 3, 4, 6

1975 : de nummers 1, 3

1976 : de nummers 2, 3, 4, 5, 6

1977 : de nummers 2, 3, 4, 5, 6

Prijs per afzonderlijk nummer : veertig frank.

De tijdschriften kunnen afgehaald worden elke zondag in het Documentatiecentrum.

Bij storting op postrekening gelieve de portkosten bij te voegen :

1 of 2 nummers : 10 frank

3 of 4 nummers : 20 frank

meer dan 4 nummers of een volledige jaargang : 25 frank.

Bij overschrijving op postrekening : duidelijk jaargang en nummers vermelden.

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur. (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus.

GENT IN 1859

Volgens een verslag van de kamer van Koophandel was de handel in 1858 niet zeer levendig; voor de nijverheid was de toestand gunstig. Door de daling van de prijzen van de eetwaren en de verhoging van de lonen was de toestand van de werkende klas verbeterd. In 1831 telden de Gentse katoenspinnerijen 240 244 spinnen, einde 1858 zijn er 408 599 spinnen of een vermeerdering van 70 %. In 1831 waren te Gent 1300 mechanische getouwen in gebruik; thans zijn er 7.364. In 1857 werden in België 66.000 balen katoen (12 miljoen kg.) ingevoerd waarvan het grootste deel te Gent werd bewerkt. De Gentse vlasnijverheid telde 93.000 spinnen zo veel als twaalf jaar geleden in gans België. De metaalindustrie vervaardigt hoofdzakelijk stoommachines, machines voor de spinnerijen en weverijen en kleine werktuigen. In 1858 waren nog te Gent niet minder dan 150 brouwerijen, die 239 217 hl. bier hebben gebrouwen (208 liter per inwoner en per jaar) en 92 stokerijen, die 508.960 liter jenever produceerden (ongeveer 4,5 liter per inwoner).

9 Januari : Le Bien Public publiceert een verslag van een commissie van textielpatroons, die de tewerkstelling van kinderen in de fabrieken hebben besproken. De commissie deed de volgende voorstellen :

- a) noodzakelijkheid van een reglementering van de vrouwen- en kinderarbeid.
- b) het is wenselijk geen kinderen onder de twaalf jaar in de fabrieken te werk te stellen.
- c) het aantal werkuren per dag voor vrouwen en jongelingen beneden de 18 jaar zou slechts 12 uur mogen bedragen.
- d) verbod voor nachtwerk voor vrouwen en kinderen jonger dan 18 jaar.

Le Bien Public publiceert hierbij de volgende tabel.

AANTAL KINDEREN TEWERKGESTELD IN DE GENTSE TEXTIELFABRIEKEN

<i>Leeftijd</i>	<i>Katoen</i>	<i>Vlas</i>	<i>Totaal</i>
7	4	-	4
8	14	1	15
9	29	1	30
10	56	26	82
11	126	57	183
12	183	134	317
13	169	145	314
14	225	147	372

14	225	147	372
15	228	184	412
16	100	98	198
Totaal	1134	793	1927
Aantal fabrieken	24	15	39
Totaal aantal werknemers	5817	4800	10.617
Aantal kinderen jonger dan 13 j.	412 7,08 %	219 4,5 %	631 6 %
Aantal kinderen jonger dan 15 j.	806 13,8 %	511 10,6 %	1317 12,4 %

Deze getallen en percenten moeten we echter met een flinke korrel zout nemen, want het is gekend, dat talrijke ouders verklaarden dat hun kinderen ouder waren dan ze werkelijk waren.

12 Januari : De Broedermin bespreekt de toelagen van het stadsbestuur aan de Gentse schouwburg. De opera ontvangt jaarlijks : 50.000 F als interest van de waarde van het gebouw, 20.000 F als toelage aan de directeur, 15.000 F als onkosten voor de verlichting en 9.500 F voor de vervanging van de decors. Totaal : 94.500 F of gemiddeld 800 F per vertoning of 400 F indien de interest gebouw niet wordt aangerekend. Voor de Vlaamse schouwburg geeft de stad jaarlijks een toelage van duizend frank aan de beide toneelverenigingen of 66 F per vertoning.

15 Januari : J. Vanderstichelen krijgt een serenade ter gelegenheid van zijn benoeming tot minister van openbare werken in het ministerie Rogier-Frère-Orban. De G. van Gent merkt op, dat verschillende Gentenaars reeds minister van openbare werken waren : L. Desmazières (1845), H. Rolin (1848-1850), E. Van Hoorebeke (1850-1855), J. Vanderstichelen (1859-1867). Later zal Vanderstichelen nog minister van Buitenlandse Zaken zijn van 1868 tot 1870. Le Bien Public is natuurlijk niet ingenomen met de benoeming van Vanderstichelen, en wijst er op, dat hij deel uitmaakte van de redactie van "Le Journal de Gand". Ce petit monsieur doit se contenter modestement des 21.000 fr.

attachés au poste de chef du département des travaux publics où il ne sera qu'une machine à signer".

20 Januari : Le Bien Public publiceert enkele artikels over de kantwerkscholen, die zeker moeten geraadpleegd worden door belangstellenden in de geschiedenis van de kantnijverheid in Vlaanderen (7, 20, 21, 22 januari).

22 Januari : In de Sint-Niklaaskerk huwt Aug. Gevaert met juffr. Elise Cocquyt.

De nivellering van de nieuwe laan tussen de Keizerpoort en de Sint-Lievenspoort is reeds ver gevorderd. De G. van Gent hoopt, dat op de nieuwe laan bomen zullen geplant worden.

29 Januari : De gemeenteraad bespreekt het lastenkohier van de opera. Sedert enkele jaren werden geen opera's meer opgevoerd. Hierdoor daalde de belangstelling bij het publiek. Sedert de opening van de schouwburg in 1840 waren er regelmatig financiële moeilijkheden.

Ontvangsten per seizoen :

1840-41 : 228.373 F

1841-42 : 220.584 F

1842-43 : 211.375 F

1843-44 : 178.188 F. Van af 6 december staakt de directeur de betalingen.

1844-45 : 200.831 F) De toneelspelers verliezen hun wedde voor
1845-46 : 189.620 F) maart en april.

1846-47 : 169.334 F : De directeur staakt zijn betalingen.

1847-48 : 114.355 F (op 5 oct. 1847 : failliet).

1848-49 : 155.786 F

1848-50 : 133.111 F. De directeur staakt zijn betalingen.

1850-51 : 127.298 F. De artiesten verliezen hun wedde van 1 1/2 maand.

1851-52 : 148.267 F. De directeur vlucht begin januari en wordt aangehouden te Deize.

1852-53 : 144.184 F. De artiesten verliezen hun wedde voor de maanden maart en april.

1853-54 : 102.988 F. Op 3 januari staakt de directeur de betalingen.

1854-55 : 94.901 F. Idem.

In juli 1855 had er zich nog geen directeur aangeboden. De gemeenteraad besliste in juli 1855 het toneeljaar in te korten van acht maand tot zes maand en geen opera's meer te laten opvoeren.

1855-56 : 110.618 F. Het tekort bedroeg 6.870 F.

1856-57 : 119.033 F. Er is een winst van 8.009 F. Deze som werd verdeeld onder de artiesten.

1857-58 : 131.857 F. Winst : 6.498 F. Idem.

Het opvoeren van opera's gedurende zes maand zou een meeruitgave vergen van 30.000 F. Voor het toneeljaar 1858-59 wordt de winst geraamd op ongeveer 9000 F; bij opvoering van opera's zal men voor een verlies staan van ongeveer 21.000 F. De gemeenteraad besluit een eerste stap te zetten om later terug opera's te kunnen opvoeren : het koor zal versterkt worden met dertien vrouwenstemmen en twintig mannenstemmen; de bibliothecaris zal door de stad worden benoemd, geen van de door het publiek afgestemde artiesten mag nog op het toneel verschijnen. De aangeworven artiesten moeten bij hun aanwerving voor het publiek optreden, waarna het publiek een stemming uitbracht. Het gebeurde echter, dat de directeur artiesten liet optreden, die door het publiek waren verworpen. De verklaring is natuurlijk, dat de directeur aan deze artiesten een kleinere wedde kon betalen. (In verband met het theaterleven te Gent willen we het werk van A. Neuville, ex-régisseur à Gand vermelden : *Revue historique, chronologique et anecdotique du Théâtre de Gand*. (1822) Ook Prosper Claeys schreef over de schouwburg te Gent.)

6 Februari : Het hotel van wijlen mevr. Huyttens- van Tieghem op de hoek van de Zonnestraat en de Kouter werd gisteren verkocht voor 170.000 F kosten inbegrepen aan de heer Verhaeghe-De Smet, hoofd van de bank Verhaeghe-de Naeyer alhier.

14 Februari : Eergisteren is in onze haven de Hollandse driemaster Maria van 400 ton aangekomen uit New-Orléans met een lading katoen voor de firma Verhaeghe-de Naeyer.

28 Februari : Heden overleed te Gent Jan De Laval oud 84 jaar. De Laval was de stichter van de ziekenbeurs voor de boekdrukkers in 1805. Hij was vele jaren hulp-bibliothecaris van de universiteitsbibliotheek. (zie Fr. De Potter blz. 29 deel I).

28 Februari : We hebben vroeger gezien, dat in 1857 in een aantal fabrieken werd gestaakt. Voor 1858 zijn slechts enkele stakingen bekend. Begin 1859 wordt hier en daar opnieuw gestaakt. Op 17 januari was er een kleine staking bij de firma Van den Hecke-van der Heyden. Op 19 februari brak er een staking uit bij de firma Vandenhove, Sint-Pietersnieuwstraat. Een goede week later deed de politie een inval in de herberg Le Voyageur in de Kortrijksestraat, waar vier spinners werden aangetroffen met een inschrijvingslijst en 9,75 F. Alles werd in beslag genomen.

Op 22 februari gaan 38 wevers van Dierman-Seth, Groot Meerhem, in staking voor loonsverhoging. De staking kende geen succes en na twee dagen gingen ze terug aan het werk; enkele wevers vroegen hun werkboekje. Eind februari staking bij de katoenfabrikant Coppens-Bové in de Sint-Lievensstraat. Enkele spinners vragen hun werkboekje.

Op 10 maart worden 22 spinners, die bij Baertsoen werken en opslag hebben gevraagd, afgezet. Hierop gaan ongeveer 250 werknemers in staking. Einde maart werd het werk hernomen.

Er brak nog een staking uit bij Hooreman-Cambier op 12 maart en bij Storme-Brasseur op 27 maart. Op 2 maart schreef de Gazette van Gent : "Een dagblad meldt, dat in enkele fabrieken de wevers hun werk hebben laten staan; ze vragen een vermeerdering van loon". En op 17 maart : "De samenspanning van het fabrieksvolk blijft voortduren. Eerst waren het de werklieden van de fabriek Vandenhove en Dierman-Seth, thans hebben de werklieden in de fabrieken Baertsoen en Bové-Coppens dit voorbeeld gevolgd".

Op 21 maart is er weer nieuws. "Gisteren hebben wevers van vier fabrieken, die stil liggen, vergaderd in Het Zwart Hondeken, Chartreuzenstraat, al waar de baas (een zekere P. Köhn, die meesterknecht was bij Lousbergs) naar men zegt, aan ieder een som van vijf frank heeft uitgedeeld. Op bevel van het parket heeft de politiecommissaris zich naar de herberg begeven met het verzoek de kas af te geven. Na een weigering werden politieagenten bijgeroepen; later kwam ook de burgemeester. Men verzocht Köhn te gehoorzamen, maar het verzoek werd niet ingewilligd. De rijkswacht werd opgeroepen. Er ontstond een gejouw en er werd met stenen gegoid. Eindelijk werd de kas aangeglagen en naar het stadhuis gebracht. De kas bevatte ongeveer 800 F." Twee dagen later schrijft de Gazette van Gent : "Men verzekert dat in sommige herbergen geldomhalingen gedaan worden om onderstand te verlenen aan de stakers". En op 24 maart : "Een aantal werklieden zijn terug aan het werk. Reeds hebben 250 bij Baertsoen het werk hernomen". Daarmede was de zaak natuurlijk niet af. In april verschenen 29 fabriekarbeiders voor de correctionele rechtbank beticht van werkmans-samenspanning. J. B. De Witte en H. Volkaert, bijgenaamd Schoen, werden veroordeeld tot een maand gevangenis; twee betichten kregen veertien dagen, 22 zes dagen en drie werden vrijgesproken (1). Wat de interpretatie van deze stakingen betreft moeten we voorzichtig zijn. Het gaat er om lotsverbetering te bekomen zonder een politiek aspect; trouwens de arbeiders hadden geen stemrecht. Avanti, merkt er bij op : "Wat ons vooral in deze werkersmaatschappijen treft, zijn

de overblijfselen van vroegere gebruiken, die dikwijls herinneren aan wat tijdens de middeleeuwen bij neringen en gilden te bestatigen valt. Van socialisme is voorlopig geen spraak, alhoewel soms onbewust de strijd naderhand een socialistisch karakter aanneemt". Als voorbeeld vermeldt Avanti de jaarlijkse kerkdienst voor de verjaardag van de maatschappij en voor de afgestorven leden, waarvan de bijwoning verplicht was; de afwezigen kregen een boete van tien centimes. Tijdens de staking zond Emiel Moyson van uit Brussel naar Gent een pak drukwerk met het lied Ten Strijde.

TEN STRIJDE !

Sa, gezellen,
weest kloek gezind, de strijd begint,
o laat de boeien niet meer vaster knellen !

Sa, gezellen,
de strijd begint, weest kloek gezind,
opdat de werkman eens zijn rechten wint !

Waar is de tijd toen 't werkmanskind van Vlaanderen
koen als een leeuw den vrijheidstander droeg,
de dwinglandij vermorzelde tot spaandren
en met 't gepreek der roomsche valschaards loeg ?

(volledige tekst : zie Avanti blz. 182)

Dit lied werd tijdens de carnavaldagen te Gent verspreid. Le Bien Public van 19 maart 1859 brengt de vertaling en voegt er het volgende commentaar bij : "La chanson que nous venons de reproduire, véritable appel à la révolution sociale, monstrueuse excitation à la haine du pauvre contre le riche, de l'ouvrier contre le fabricant, cette hymne du Mardi-gras révolutionnaire en un mot, sort des presses de M. Van Meeenen de Bruxelles".

Na de veroordeling van een aantal stakers zond E. Moyson een nieuw lied naar Gent, dat gezongen werd bij inzamelingen voor de families van de veroordeelden.

BROOD !

Weer is uit Gent ons een' tijding gekomen
die ons het herte bevangt met verdriet :
't Volk wierd opnieuw er als rundvee genomen,
waarvan de slachter 't geloei niet ontziet..
Vrienden, ter hulp van den lijdenden werker
roep ik u toe in dit ure van nood :
Zeventig (2) broers zuchten daar in den kerker...
ach, voor hun' vrouwen en kinders wat brood !

(volledige tekst : Avanti blz. 190)

Onder het lied Ten Strijde stond de volgende voetnota van E. Moyson :
"De vereeniging der arbeiders is het eenig middel om ons arm Vlaanderen van de schande en den dood te redden. Het is tijd om van de vrijheden die ons nog overblijven gebruik te maken. De strijd moet vreedzaam wezen; het geweld heeft nooit den verdrukten eene duurzame lotverbetering aangebracht."

Hierbij kunnen we de vraag stellen of deze nota een tactische zet was om de politie te verschalken, of een gebaar om Bilen, die tegen geweld was, gunstig te stemmen of de uitdrukking van een werkelijke overtuiging.

19 Maart : Tot heden werden de wagons op de verbinding station-stapelhuis door paarden getrokken. De treinen zullen nu door een locomotief worden vervoerd.

30 Maart : De uitdeling van goedkope soep in de Liefdadigheidswerkplaats zal eindigen op zaterdag 16 april.

31 Maart : Op de halfvastenmarkt werden 915 paarden 16 veulens te koop gesteld. 355 paarden en drie veulens werden verkocht, waarvan 58 voor Frankrijk en 67 voor Engeland.

Al de meesterknechten van de vlasspinnerijen worden uitgenodigd voor een vergadering op zondag 10 april in de herberg St.-Pieters, Sint-Lievensstraat 4 rechtover het Pesthuis (= kazerne). Het doel is het stichten van een beurze bestemd om steun te verlenen bij ziekte en gebrekigheid en om in de begrafeniskosten te voorzien.

31 Maart : De Gazette van Gent geeft een overzicht van de beroepen van de kiesgerechtigden in ons land. In totaal hebben ongeveer 78.000 Belgen stemrecht, dit is ongeveer 1,6 % van de bevolking.

Landbouwers	23.116 (29,6 %)	Scheikundigen	421
Ambachtslieden	7.521	Hoogleraars	541
Werklieden	3.536	Architecten, kunsten.	562
Kooplieden	7.990	Geestelijken	1.618
Groothandelaars	3.889	Ambtenaren, rechters	3.984
Grondeigenaars	4.658	Officieren	255
Renteniers	4.066	Bankiers	90
Edellieden.	684	Beenhouwers	903
Geneesheren	1.461	Herbergiers	3.581
Advocaten	760	Mulders	1.952
Notarissen	859	Pasteibakkers	627
Brouwers	1.712		

Meesterknechten-Maetschappy

DE NOODLYDENDE BROEDERS.

De Voorzitter der Meesterknechten van de Vlasspinders-Maetschappy, DE NOODLYDENDE BROEDERS, verzocht UL. vriendelyk, Zondag toekomende 17 dezer, om 3 ure namiddag, in *St. Pieter*, N° 4, op de *St. Lievens*stract, regt over het Pesthuis, te willen vereenigen.

Hy verhoopt dat zy, die hunne dierbaerste belangen, alsook die hunner familie, ter harte nemen, niet zullen laten deze Zitting by te wonen.

Leo Nys.

GENT, DEN 14 Maerte 1839.

Wel een zonderlinge toestand, waar de herbergiers over ongeveer 4 % van de stemmen beschikken. Deze verdeling geeft ook een verklaring voor de politieke tegenstelling stad-platteland.

4 April : Vandaag hield Michiel Van der Voort uit Brussel een voordracht in het Van Crombrugghe-genootschap over de Vlaamse beweging.

9 April : Gisteren had de verkoping plaats van de schilderijen van het kabinet van wijlen de heer Vermandel, goudsmid alhier. Het schilderij, dat Memlinck wordt toegeschreven en Dirk van de Elzas voorstelt, die te Jerusalem een flesje van het Heilig Bloed ontvangt, is voor 3.000 F aangekocht voor rekening van de kapel van het Heilig Bloed te Brugge.

25 April : Te Brussel heeft een banket plaats ter ere van de leden van de Vlaamse Taalcommissie. Voor Gent zaten Snellaert en Rens aan de eretafel. Andere deelnemers waren Nollet de Brauwere, Dautzenberg, Jottrand, H. Conscience, P. Van Duyse. Op het banket waren ook een vijftigtal leden van de Maetschappij der Spinners van Gent en van De Broederlijke Wevers met hun vaandel aanwezig. Onder de talrijke toespraken kan de rede van Bilen vermeld worden. Bilen verklaarde : "De Gentse werklieden hechten veel belang aan de zegepraal van de Vlaam-

se zaak. Alzo zal de werkman voor het gerecht beter zijn rechten kunnen verdedigen". (2)

30 April : Gisteren had de verkoping plaats van het hotel gelegen bij de Ketelbrug en bewoond door de heer Villegas. Het gouvernement heeft het aangekocht voor 100.000 F om er het kantoor van de brievenpost te vestigen.

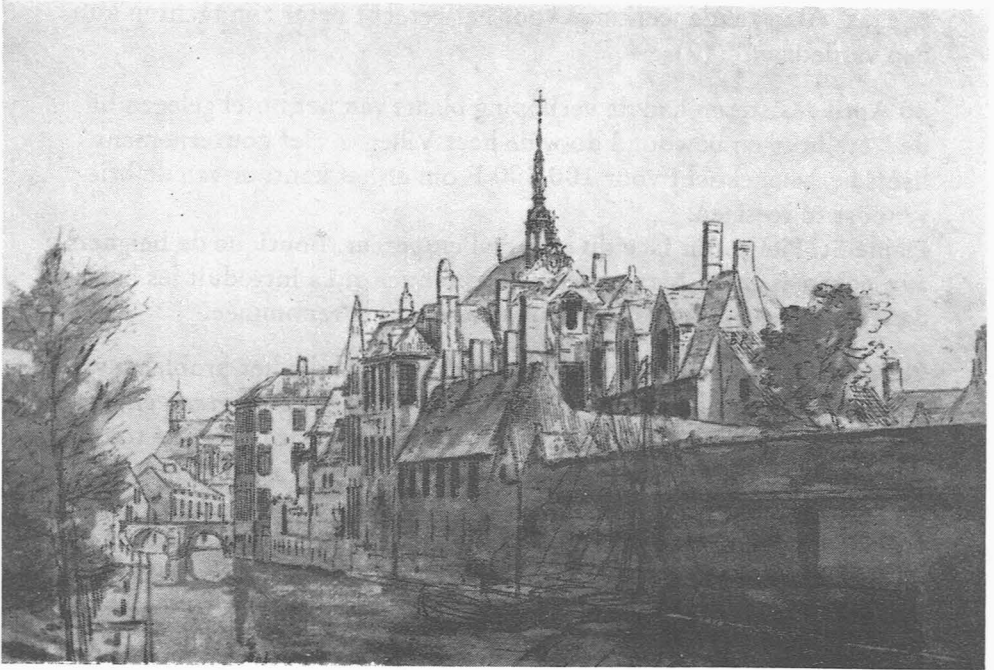
Plaine St. Pierre. En face du café de l'empereur. Boutique de beignets aux pommes de M. Max de Paris. Le premier qui a introduit les beignets dans les foires en Belgique et qui en a acquis la renommée.

28 Mei : De gemeenteraad had op 26 maart grondig het probleem van de Houtlei besproken. Sedert 1818 werden voor het baggeren en het onderhoud van de Houtlei 98.587 F uitgegeven. Toch geeft de toestand geen voldoening. Ook het oud klooster van de Alexianen komt ter spraak. Dit gebouw, dat tot 1796 diende als verblijf voor de broeders Cellisten, werd daarna gebruikt als gevangenis en in 1828 als krankzinnigengesticht. Sedert 1857 is het gebouw verlaten. De oppervlakte bedraagt 3746 M2 met langs de Houtlei een lengte van 170 M. en een breedte van 23 M. Dit stuk grond is thans door de Houtlei bijna onbereikbaar en dus onbruikbaar. Er wordt een voorstel ingediend om de Houtlei tussen de Posteernepoort en de Torrepoort (lengte 380 M) te overwelfen. Op 28 mei werd dit voorstel met veertien stemmen tegen veertien stemmen verworpen. In 1863 zullen de Broeders van de Christelijke Scholen het gewezen klooster der Alexianen aankopen om er het Sint-Amanduscollege op te richten. De Houtlei zal pas in 1898 worden gedempt.

12 Juni : Te Brussel wordt prins Leopold, graaf van Henegouwen, later hertog van Brabant geboren. De prins zal overlijden op 22 januari 1869.

13 Juni : Opening van de danszaal Charles VI op het Ciclien buiten de Kortrijkse poort. Alle zondagen gedurende de zomer Bal. Men zal er goede dranken en eetwaren kunnen bekomen.

16 Juni : In De Broedermin verschijnt een mededeling aan de lezers ondertekend door de eigenaar C. Leirens. Hij deelt mede, dat hij zich in de noodzakelijkheid bevindt de uitgave van Broedermin te staken. De eigenaar deelt verder mede, dat de geabonneerden vanaf morgen een ander blad "De Stad Gent" zullen ontvangen, blad waaraan Leirens verklaart volkomen vreemd te zijn. Als verklaring zegt Leirens, dat de aanhechting van L'Echo des Flandres aan de Journal de Gand de af-

HET VOORMALIGE ALEXIANENKLOOSTER TE GENT.

schaffing van de Broedermin onvermijdelijk heeft gemaakt. Deze zaak is niet erg duidelijk, want de beide genoemde kranten blijven afzonderlijk verschijnen. Mogelijks heeft het iets te zien met de drukker. Vanaf 1857 werden Broedermin en L'Echo des Flandres gedrukt bij Vyt, maar in mei 1859 wordt L'Echo des Flandres gedrukt bij Van de Weghe, waar ook Le Journal de Gand wordt gedrukt. En het adres van Van de Weghe is Veldstraat 66, dit is het adres van de Gazette van Gent en van Vanderhaeghen, die op dit ogenblik eigenaar is van de Journal de Gand. Felix Boone en N. Destanberg, die beiden medewerkers aan de Broedermin gaan over naar De Stad Gent.

Te Gent verschijnen nu negen kranten : drie liberale : L'Echo des Flandres, Le Journal de Gand en De Stad Gent, drie katholieke : Le Bien Public, de Beurzencourant en Het Vlaemsche Land en drie neutrale : de Gazette van Gent, de Gentsche Mercurius en Le Nouvelliste de Gand.

Zondag 26 juni : Ook te Gent wordt in het lokaal van het Willemsgevoel een Vlaams banket ingericht ter ere van de leden van de Taalgrievencommissie. 's Morgens trok een stoet naar de graven van

J. F. Willems en K. Ledeganck. Op het banket waren onder meer aanwezig Jottrand, Conscience, Mertens, Rens, Snellaert, Stroobant, Van der Voort. Tijdens het banket werden talrijke toespraken en feestdranken gehouden. Vervier wees er op dat in Vlaanderen Vlaams een rechtmatige eis en een heilig recht was. Op het einde van het banket wees E. Moyson er op, dat de Vlaamse beweging een echte volkszaak was en op het volk moest steunen (3).

3 Juli : Prijskamp met de krulbol in de herberg De Dubbele Arend, Brusselsestraat 47. Een schone hesp te verbollen. Inleg : 50 centimes per peleton van drie man.

10 Juli : Op de eerste zondag van de Gentse feest wordt de driejaarlijkse tentoonstelling van schilderijen in de oude kerk der Predikheren in Onderbergen geopend. Als inhuldiging van de schieting van de burgerwacht wordt een grote schijfschieting ingericht, waaraan 200 schutters van de burgerwachten van een twintigtal steden deelnemen. Zes muziekkorpsen leiden de deelnemers naar de Bijlokemeers. Als proef wordt een nieuw tussenstation voor reizigers en goederen geopend te Drongen.

Maandag 11 Juli : De Zonder Naam niet zonder Hart heeft aan het stadsbestuur 10.000 F geschonken voor de bouw van een school in de wijk Sint-Macharius. De eerste steen werd plechtig gelegd in aanwezigheid van minister Rogier. Van de Zonder Naam ontvingen ook nog 1.300 kinderen van de bewaarschool een nieuw pak.

13 Juli : In april begon de oorlog tussen Frankrijk en Oostenrijk in verband met het geschil betreffende Italië. De Broedermin publiceerde op 12 juni een brief van de Gentenaar Goossens, die aan de slag van Palestro op 31 mei had deelgenomen. Op 15 juni publiceerde de krant het bericht, dat drie Gentenaars op 4 juni in de slag van Magenta waren gesneuveld. Op 13 juli verscheen een afzonderlijk blaadje van de Gazette van Gent. Telegrafisch Bericht : De wapenstilstand is te Villafranca getekend tussen de twee keizers. Keizer Frans-Jozef staat zijn rechten op Lombardije af aan keizer Napoleon, die ze van zijn kant afstaat aan Piémont.

23 Juli : Reeds vroeger had de gemeenteraad een toelage van 25.000 F verleend aan de kerkfabriek van St.-Jan-Baptist om een kerk te bouwen. In de gemeenteraad van 23 juli wordt het plan van de nieuwe kerk getekend door architect Leclerc-Restiaux goedgekeurd.

6 Augustus : Verscheidene boeren, die hun melk geselsd hadden wer-

den in overtreding genomen.

22 Augustus : Eklo is de laatste districthoofdplaats in Oost-Vlaanderen, die nog niet met de spoorweg is verbonden. Een nieuwe lijn Gent-Eklo zal worden aangelegd; deze lijn zal vertrekken aan de Dampoort. Zo komen aan de Dampoort twee stations. (brochure : Notice sur le chemin de fer d'Eekloo à Gand).

1 September : Heden overleed Ferdinand Lousbergs. F. Lousbergs werd geboren te Gent op 31 augustus 1799. De familie Lousbergs was een der oudste katoenfabrikanten te Gent. De fabriek Lousbergs was gevestigd op de Reep in het gewezen klooster de Kapucinessen. De fabriek had een ingang op de Keizer Karelstraat sedert 1840. In 1859 telde deze fabriek 2400 werknemers. F. Lousbergs behoorde tot de groep personen, die meer dan 2000 fr. belasting betaalden (in 1858 : 3.029 Fr.) en was aldus verkiesbaar voor de senaat. In tegenstelling echter met de andere verkiesbaren lagen al zijn bezittingen echter in Gent. F. Lousbergs is begraven op het Campo Santo te Sint-Amandsberg. (graf sectie F nr. 80). Bij testament schonk F. Lousbergs aan het Bestuur van de Burgerlijke Godshuizen van Gent een stuk grond met een waarde van 65.000 F en een som van 400.000 F voor de bouw van een gesticht bestemd voor gebrekkige of oude textielarbeiders. Na enkele betwistingen werd het legaat bij K.B. van april 1861 goedgekeurd. Het gesticht werd gebouwd naar het plan van architect Pauli; de laan werd in 1864 Lousbergsaan genoemd. Wat gebeurde met de fabriek van Lousbergs ? Deze fabriek was de grootste katoenspinnerij en -weverij van Gent met 46.000 spoelen en 1.100 weefgetouwen. De waarde werd geschat op ongeveer vier miljoen. De erfgenamen vroegen aan de regering een naamloze maatschappij op te richten om de fabriek van Lousbergs verder uit te baten. De regering stond gunstig tegenover dit voorstel, maar er kwam protest van wege een dertigtal Gentse nijveraars. De petitie aan de regering werd opgesteld door Camille de Bast. Hierop verzaakten de erfgenamen aan hun voorstel. De textielabriek krijgt nu de naam Dehemptinne en zal alzo lang in de volksmond gekend blijven. Op 15 november 1873 werd de naamloze maatschappij Ferd. Lousbergs met een kapitaal van tien miljoen opgericht. De beheerders waren Ch. Dehemptinne, Jozef Dehemptinne, Jules Dehemptinne en J. Casier-Dehemptinne. Net als een aantal andere katoenfabrieken werd Dehemptinne gesloten in de periode tussen de twee wereldoorlogen.

11 September : De eeuwenoude steenput op het Sint-Machariusplein

werd gevuld, daar er een nieuwe pomp in het midden van plein werd gebouwd. Deze steenput was een der weinige overblijfsels van de Sint-Baafsabdij, die onder Keizer Karel werd afgebroken behalve de steenput, de refter van het klooster, een deel van de kloostergang, de Maria-krocht en het Sint-Machariuscelleken.

2 October : In het Lappersfort op de Koornmarkt kan men alle zondagen en maandagen gestoofde konijn en paling bekomen.

9 October : Nu eerst publiceert de Gazette van Gent een klein bericht, waardoor we weten dat te Gent een epidemie heerst. De ziekte wordt niet bij naam genoemd, maar het betreft een cholera-epidemie. "De overheid heeft enkele maatregelen genomen tegen een epidemie die in onze stad heerst. Het dragen van doodskisten door de straten wekt echter een pijnlijke indruk en de vrees voor de ziekte is zeer nadelig voor de gezondheid. Er wordt gevraagd de kisten voor de behoefteige slachtoffers in overdekte wagens te vervoeren."

Tijdens de gemeenteraad van 29 oktober krijgen we nadere verklaring. De eerste gevallen deden zich voor einde augustus, de ziekte nam uitbreiding naar einde september en nam af van half oktober. Door het college werden de volgende maatregelen genomen :

1° : Gezondmaking van een aantal beluiken. Al de beluiken werden bezocht; een aantal werden gesloten; een groot aantal werden gewit en gereinigd. De riolen werden gekuist. Een gedeelte der bewoners, die in te kleine woningen waren op een gehoopt, deed men verhuizen.

2° : Er werd een strenge controle uitgeoefend op de vleeshuizen, de vismarkt en de fruitwinkels.

3° : In de Bijloke werden ruime zalen in gereedheid gebracht.

Al deze maatregelen werden in stilte genomen om de bevolking niet te verontrusten. Bij ziektegevallen deed de politie de woning met chloorwater schuren. Voor het vervoer van de zieken werden rijtuigen ter beschikking gesteld. Door de geneesheren werden kosteloos voorschriften afgeleverd terwijl de centrale apotheek van de burgerlijke godshuizen kosteloos de geneesmiddelen verstrekke. Aan de gezinnen, waar de ziekte heerste, werden slaapzakken en dekens uitgedeeld. Om het vervoer van doodskisten te voorkomen werden in de verschillende wijken depots aangelegd.

Tot 26 oktober werden uitgedeeld : 673 strozakken, 673 hoofdpeluwens en 680 dekens.

De vraag naar het aantal slachtoffers is moeilijk te beantwoorden. De verslagen vermelden enkel het aantal overlijdens tijdens de periode 1.9.1859 en 28.10.1859 en men vergelijkt dit aantal met dit van dezelfde

periode in 1858. In 1859 stierven tijdens de cholera-epidemie 691 mensen meer dan in dezelfde periode in 1858. Dit zou dan het aantal slachtoffers zijn. Hierbij wordt dan aangenomen, dat in 1858 en in 1859 evenveel mensen stierven aan andere ziekten. Men schat het aantal gevallen op 1200 (ongeveer 1,1 % van de bevolking). De meeste gevallen kwamen voor in de derde en vierde wijk, de twee wijken met het grootste aantal beluiken.

Het Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen verstrekt ons nog enkele inlichtingen. De eerste gevallen van cholera kwamen voor te Antwerpen op 7 juli. Van Antwerpen verspreidde de ziekte zich langs de Schelde over Kallo, Burcht, Kruibeke, Bazel, Rupelmonde, Temse, Baasrode, Zele, Grembergen, Dendermonde, Wichelen, Wetteren, Melle naar Gent en zo verder tot Zingem. Daar kwam aan de epidemie een einde. Het verslag maakt de bemerking, dat al de andere gemeenten, die van de Schelde verwijderd waren, gespaard bleven.

17 October : Te Gent overleed Napoléon De Pauw. Hij was advocaat en hoogleraar en gewezen schepen van openbare werken te Gent.

23 October : In het Spiegelhof had een grote meeting plaats met als voorzitters Bilen en Van Loo en als secretarissen Langlois, Thys, E. Moyson en De Ridder. Er werd een petitie aan de Kamer opgesteld, waarbij gevraagd werd de wet op de samenspanning af te schaffen. Bilen betoogde, dat de vereniging het enige middel is voor de werkman om zijn arbeid te doen betalen; verder sprak hij de lof uit aan het stadsbestuur, dat zich met zo veel ijver met het volksonderwijs bezig houdt. (G. v. Gent 23.10.1859). Een voorstel van Thys om Bilen te belasten met het bij een roepen van de voorzitters van de verschillende Gentse werkersverenigingen om een algemene maatschappij te vormen wordt aangenomen.

13 November : Te Gent overleed Prudens Van Duyse. Hij was geboren te Dendermonde op 17 september 1806. Hij studeerde te Gent voor doctor in de rechten en behaalde dit diploma in 1832. Hij was een tijd leraar aan het atheneum te Gent, maar werd in 1838 archivaris van de stad Gent. Van in zijn jeugd had Van Duyse een buitengewoon improvisatietalent. Hij schreef honderden gedichten en werd in tientallen prijskampen bekroond. Hij werd begraven op woensdag 16 november op het Campo Santo te Sint-Amandsberg (graf sectie A nr. 39). In de lange rouwstoet stapten twee muziekkorpsen, afvaardigingen van al de Gentse scholen en van tientallen verenigingen uit Vlaanderen. De doodskist werd gedragen door leden van het Van Crombrughe-genootschap en van het Willemsfonds. De hoeken van het baarkleed werden

gehouden door baron Jules de Saint-Genois, Fr. Rens, Th. Canneel (directeur academie), Nolet de Brauwere en Ducaju (Antwerpen). Op de begrafenis waren naast het voltallig college van burgemeester en schepenen ook H. Conscience aanwezig. Aan het graf op het Campo Santo werden niet minder dan vijftien lijkreden uitgesproken, waarvan de teksten verschenen in de Gazette van Gent van 18 en 19 november.

Reeds op 14 november hield "De Taal is gansch het Volk" een vergadering, waarop een commissie, waarin onder meer Rens en Heremans zetelden, werd aangesteld en die belast werd met het inzamelen van gelden om een grafmonument te Sint-Amandsberg op te richten.

In 1858 bekam P. Van Duyse de vijfjaarlijkse prijs voor de Vlaamse letterkunde met zijn episch gedicht Jacob van Artevelde. Als stadsarchivaris publiceerde hij ook enkele historische werken. Van Duyse speelde een rol in de Vlaamse beweging en was medestichter van de

“Tael is gansch het Volk”, waarvan de titel ontleend werd aan een gedicht van Van Duyse. Reeds vroeger hebben we er op gewezen, dat Van Duyse weinig critisch was tegenover het tijdsgebeuren. “Zijn overvloedige inspiratie en zijn verbluffend vlot improvisatietalent hebben zijn werk grotendeels geschaad” schrijft prof. F. Lissens. (4)

Op 24 november zal N. Destanberg in het Van Crombrugghe-genootschap een voordracht houden “Prudens Van Duyse : zijn leven en zijn werken”. Bij De Potter, graveerder werd het portret van Van Duyse op steendruk naar een geschilderd portret van Canneel verkocht ten voordele van het grafmonument.

11 December : Op 30 april was voor de eerste maal het reglement van het burgerlijk hospitaal in de gemeenteraad besproken. Op 29 oktober werd een nieuw reglement goedgekeurd. Tot heden werd het burgerlijk hospitaal bestuurd door kloosterzusters. Het nieuw reglement bepaalde :

- a) een leke directeur niet geneesheer wordt met het algemeen bestuur van het hospitaal belast
- b) een gediplomeerd apotheker wordt belast met de apotheek
- c) de verzorging van de zieken wordt toevertrouwd aan kloosterzusters.

Op 11 december verscheen de volgende aankondiging in de Gazette van Gent : Gevraagd : Wereldlijk bestuurder voor het hospitaal de Bijloke. Jaarwedde : 3000 fr. plus woning. Hoofdapotheeker voor het hospitaal : jaarwedde : 2000 fr. plus woning.

Onderzoeken we thans even de broodprijzen.

Intra-muros	14.1	1.5	22.7	23.10	11.12
Gebuild	30	33	34	34	37
Ongebuilt	25	27	27	28	29
Rogge	17	17	17	18	21
Extra-muros					
Gebuild	29	32	33	33	36
Ongebuilt	24	26	26	27	28
Rogge	16	16	16	17	20

De broodprijzen waren in 1859 betrekkelijk laag. Einde 1858 had het bestuur van liefdadigheid een onderzoek ingesteld naar de behoefte van de ondersteunde gezinnen in 1859 en zijn de getallen niet zo vergelijkbaar.

In 1859 werden 4.223 gezinnen met 10.985 personen gesteund plus 621 gezinnen, die een tijdelijke steun ontvingen. Bijna 30 % van de ondersteunden waren ouder dan 60 jaar; 16 % waren weduwen, 25 % wa-

ren kinderen jonger dan twaalf jaar.

Op 23 april werd de Volmolen, die eigendom was van de stad, verkocht voor 37.100 fr. De Volmolenstraat, die uitkomt aan de Nieuwbrugkaai, herinnert aan de volmolen.

Om te eindigen zou nog een woordje moeten gezegd worden over de werkrechtseraden. Deze raden waren opgericht door de keizerlijke decreten van 11 juni 1809 en 3 augustus 1810. Maar in 1830 waren slechts twee werkrechtseraden opgericht : te Gent en te Brugge. Door de wet van 9 april 1842 mocht de regering werkrechtseraden oprichten in zeventien plaatsen. Door de wet van 7 februari 1859 werden de werkrechtseraden paritair samengesteld. Om kiesrecht te hebben moest men Belg zijn, 25 jaar oud en kunnen lezen en schrijven. De werklieden moesten daarenboven een bijzondere onderscheiding van bekwaamheid hebben gekregen, of minstens honderd frank hebben gestort op een spaarkas of een onderscheiding voor moed en zelfopoffering hebben ontvangen. In 1859 hadden te Gent 544 patroons en 863 werklieden kiesrecht voor de werkrechtseraden. Deze wet zal van toepassing blijven tot 1889.

1859 is ten einde. In dit jaar werden geboren : de filosofen H. Bergson, John Dewey en Edm. Husserl, de Nobelprijswinnaar Knut Hamsun en de Franse socialist en pacifist Jean Jaures, en ook de toekomstige keizer Willem II en Nobelprijswinnaar Pierre Curie. Terwijl stierf Metternich, die gepoogd had de kaart van Europa te hertekenen. Bunsen en Kirchhoff ontdekten de spectrum-analyse en Darwin schreef zijn beroemd boek "On the origin of species by means of natural selection".

NOTEN

- (1) Op 20 april 1904 beschuldigde E. Vandervelde burgemeester Ch. de Kerchove, beslag te hebben doen leggen op de kas van de Gentse wevers. Hierop publiceerde senator graaf Oswald de Kerchove, zoon van Ch. de Kerchove een brochure, waarin werd aangetoond dat de inbeslagneming geschiedde op bevel van de procureur des konings. Vandervelde en Anseele erkennen de vergissing. Voor meer gegevens zie :
Avanti : Een terugblik.
Scholl : 150 Jaar katholieke arbeidersbeweging in België.
de Kerchove-de Denterghem : De werkstaking der Gentsche Wevers.
- (2) Tijdschrift De Eendragt 8.5.1859.
- (3) Tijdschrift De Eendragt 3.7.1859.
- (4) Tijdschrift De Eendragt 20.11.1859.

M. STEELS

DRIE VERGETEN GENTENAARS VOOR EEN WIJL UIT HET VER- GEETBOEK GEHAALD

Zeer onlangs verscheen een boek dat ruimschoots verdient vermeld te worden. Niet omdat het iets te zien zou hebben met de topografie, de toponymie of de politieke geschiedenis van onze stad, maar wel omdat het ons *in alle kleuren* herinnert aan een tijd toen niet weinig Vlaamse steden op het gebied van de kunsten toonaangevend waren.

Omstreeks 1481 bestelde een kerkelijke hoogwaardigheidsbekleder in een Gents schildersatelier een talrijke reeks miniatuurtjes die bestemd waren om een *breviarum* (brevier, getijden boek, gebedenboek) luisterrijk te verluchten. Aan dat schilderen werd meer dan 10 jaar gewerkt. Dan was het boek bijlange nog niet klaar. Het moest immers op een luxueuze wijze ingeboden worden en voorzien van een nog luxueuzer schrijn. Aldus kwam niet alleen een prachtig meesterwerk tot stand maar meteen een van de meest volumineuze manuscripten die ooit voortgebracht zijn : 27,5 cm x 21,5 cm x 13,5 cm. De verluchting bestond uit 12 kalenderbladen, die beroemd zullen worden, en 110 volbladminiaturen verdeeld over 831 folio's.

Vrij vlug na zijn voltooiing kwam het brevarium in het bezit van Antonio Siciliano, de ambassadeur in Vlaanderen van de hertog van Milaan. Deze verkocht het in 1514 aan de kardinaal *Dominico GRIMANI*, die het een ereplaats bezorgde in zijn ruim 15000 banden tellende bibliotheek. Na diens dood passeerde het als erfgoed verschillende GRIMANI-handen. Uiteindelijk werd het handschrift, dat voortaan BREVIARUM GRIMANI zal genoemd worden aan de Marciana (Marcus-Bibliotheek te Venetië). Daar berust het nog.

In de loop van de 19de eeuw werden kalenderbladen als litho's en later als chromolitho's gereproduceerd. Lang heeft men om zeer begrijpelijke redenen (gebruik van kunstlicht) vermeden er foto's van te laten maken. Ten slotte heeft men dan toch - mits het in acht nemen van een maximum van voorzorgen - de kleurenfoto's maar laten betijen. Een eerste maal voor omtrent een halve eeuw, een volgende keer nu 7 jaar geleden. Het resultaat was een onverhoopt succes. De uitgeverij Electa Editrico, Milan, mocht dan ook onverdeeld prat gaan op het genomen initiatief : het wereldkundig maken van de 12 kalenderbladen plus evenveel bijbladen en van de 110 grote miniaturen. Vanzelfsprekend voorzien van Italiaanse teksten. Weldra zorgden "Thames and Hudson Ltd, London" en "Gebrüder Mann, Berlin" ervoor dat respectievelijk een Engelse en een Duitse versie van de Italiaanse uitgave op de markt kwamen. Op het einde van 1977 vergastte Ar-

cade ons èn op een Franse èn op een Nederlandse versie van het hoe langer hoe meer bekend geworden Breviarium Grimani.

Het is op deze editie dat we even de schijnwerper willen richten. Een machtig boekwerk is het waarop wij kijken : 29,5 cm x 26 cm; bladspiegel 20 cm x 19 cm; kalenderbladen en bijbladen 24 cm x 18 cm; de 110 platen 22,5-23 cm x 16,5-17 cm; in het geheel 304 bladzijden druks. De vertaling van de tekst is van G. J. De Landtsheer.

Wat ons aangespoord heeft om ons met het manuscript bezig te houden - zie de titel van dit opstel - is het feit dat we geconfronteerd worden met een authentiek GENTS, door GENTENAREN uitgevoerd meesterwerk. Vroeger was men de mening toegedaan dat de miniaturen moesten toegeschreven worden aan een Memlinc, een Gossaert, een David. Tegenwoordig heeft men de volkomen zekerheid dat Horenbout en twee van de Benings verantwoordelijk zijn voor de verluchting van het werk.

Sanders Bening was de stamvader van een der voornaamste schildersgeslachten die Vlaanderen ooit voortgebracht heeft (wie weet was het een van zijn voorvaders, een Bennin of een Benin, naar wie een Gentse straat genoemd werd : de Bennesteeg). Hij werd waarschijnlijk te Gent geboren; verwierf er het meesterschap in 1469. In 1489 ging hij zijn tenten opslaan te Brugge, die kunststad bij uitnemendheid. Dat verhuizen naar daar moet ons niet verbazen : andere vakgenoten deden het vóór hem; ik denk aan Jan van Eyck en aan Memlinc. Nog andere zullen het na hem doen. Dat hij evenals Jan met een voet in Gent is blijven staan, dat wil zeggen daar als het paste kwam werken, wordt indirect bewezen door het feit dat hij er in 1519 overleed. In hetzelfde jaar dat Maximiliaan I overleed, Karel de Vijfde tot keizer gekroond werd, Magellaan zijn wereldreis aanving. Het is Sanders' grote verdienste geweest dat de Vlaamse miniatuurkunst aan de Franse invloed onttrokken werd.

Zijn zoons Simon en Pol evenals zijn kleindochter Livina traden prompt in zijn voetspoor. De laatstgenoemde twee zullen we in ons verhaal niet betrekken in tegenstelling met Simon.

Simon werd te Gent geboren in 1483-84. Na zijn vaders leerling geweest te zijn verwierf hij het meesterschap in 1508. Uiteraard te Brugge, want daar woonde immers het gezin Bening. Hoewel hij zich specialiseerde in het schilderen van miniaturen wist hij zich ook te onderscheiden als portrettist (tot ons gekomen zijn o.a. een zelfportret (Louvre, Parijs) en een portret van een monnik (Victoria en Albert Museum, Londen). Hoeveel handschriften hij verlucht heeft of helpen verluchten, kan onmogelijk bepaald worden. Behalve in ons Breviarium Gri-

mani schittert zijn naam niet minder luisterrijk in een lange rij al even luxueuze manuscripten : in de *Statuten van de Orde van het Gulden Vlies* (Wenen); in het *Livre d'heures van Rouen*; in het *Getijdenboek van Hennessy* dat in 1535-1540 het levenslicht zou gezien hebben. De Staat schafte zich in 1874 het handschrift aan om het in de Koninklijke Bibliotheek te deponeren. Het was "de schitterendste aanwinst van het Handschriftenkabinet sedert zijn aanhechting bij de Kon. Bibl. in 1837". (Rijkdom van de Kon. Bibl. van België, blz. 86) Door de zorgen van de Bibl. werden de 12 prachtige kalenderbladen in prentkaartformaat uitgegeven. Het is bekend dat P. Bruegel voor het schilderen van zijn *Jaargetijden* zich laten inspireren heeft door Simons miniaturen.

De derde miniaturist van het Breviarum Grimani was niemand minder dan *Geraard Horenbout*. Deze uitnemende kunstenaar werd omtrent 1465 te Gent geboren. In die stad verwierf hij in 1487 het meesterschap. Hij overleed er ten laatste in 1541.

Evenals Simon ging hij in de leer bij Sanders Bening. Van de drie verlichters is hij ontegensprekelijk de uitbinker. Van zijn hand zijn dan ook de reeds vermelde 12 kalenderbladen en een vrij groot aantal volbladminiaturen. Horenbout is bovendien een uitzonderlijk vruchtbare artiest geweest. Niet alleen in de hoedanigheid van miniaturist, doch evenzeer als paneelschilder deed hij zich gelden : denk in dit verband maar aan de portretten van Lieven van Pottelsberghe en Livina de Steelant, die u in ons Museum kunt bewonderen.

Van 1514 tot 1521 was Geraard de hofschilder van onze landvoogdes Margaretha van Oostenrijk, voor wie hij, geholpen door een paar vakgenoten van minder formaat, het gebedenboek *Hortulus Animae* (Hof der Zielen) van schilderijtjes voorzag. Een boek van maar liefst 528 folio's. Verwondert het u dat het in de Hofbibl. van Wenen terecht kwam ? Een bijzonderheid : In 1809 liet Napoleon het meesterwerk met nog een karrevracht andere kunstwerken naar Parijs overbrengen. Gelukkig niet voor eeuwig want na zijn val keerde het ongedeed naar Wenen terug, doch met op zijn eerste bladzijde de stempel van de Bibl. National.

In 1939 gaf het Bibliographisches Institut, Leipzig de 12 kalenderbladen uit als illustratie van een *Zeitglöcklein, ein Kalender für das Jahr 1939*. Horenbout was tevens een bekende aan het hof van de Engelse koning Hendrik VIII.

We denken er niet aan al de boeken op te noemen waaraan hij meege werkt heeft. Een ervan zijn we ons zelf verplicht aan te halen, vooral omdat het in België bewaard wordt. Het betreft het zg. *Breviarium Mayer van den Bergh*, aldus genoemd omdat het berust in het Museum

Mayer van den Bergh te Antwerpen. De erin voorkomende miniaturen zijn van zijn hand of van die van Simon Bening of van de al even bekende, evenals Horenbout omstreeks 1465 geboren Jan Provoost, gestorven te Brugge in 1529. Een paneelschilder van internationaal formaat van wie een lange resem werken menig museum verrijken : Brugge, Parijs, Madrid, Genua, Cremona, Windsor, Leningrad, Rotterdam. Het Breviarium Mayer van den Bergh ontstond omtrent het jaar 1510 en is bijzonder rijk aan miniaturen : 12 kalenderbladen, 36 volbladschilderijtjes, 20 kleinere werkjes, 157 randversieringen en talloze initialen.

Om terug te keren naar ons *Breviarium Grimani*. Het is een onvolprezen meesterwerk : een sobere band, kwaliteitspapier, mooie letter en, zoals we ten overvloede aangetoond hebben : een schat van miniatuurwerk. Waar naar zijn geld, hoor ik u zeggen. De prijs (6900 frankjes) zouden we bezwaarlijk overdreven, buitensporig durven te noemen ware het niet dat de binder - in de veronderstelling dat de kerel die eretitel verdient - in plaats van het een soepele rug te geven, het een blok beton als cadeau opgesolferd heeft. Het is namelijk bepaald onmogelijk het boek open te leggen. Wil men dat kost wat kost wèl doen, dan staat u niets anders te doen dan met beide handen het wederspanning ding te bedwingen of met gewichten aan de slag te gaan. Doet men dat niet dan flapt het geopend deel van het boek als een knipmes dicht. Alleszins geen bewijs dat een relikwie met de vereiste piëteit vereerd wordt.

M. VAN WESEMAEL

EEN NIEU LIEDT VAN DE MOORDADIGHE FEYTEN GECOMMITEERT DOOR ADRIAEN DE JODE BINNEN DE STEDE VAN GHENDT

De gebeurtenissen.

Op maandag 28 april 1664 vindt men te Gent in een huis tegenover de vleeshalle de lijken van Livina Bernaert, echtgenote van Martinus van der Brugghe, lakensnijder, haar dienstmeid Christina de Scheppere en haar kind Elias van der Brugghe, zes maand oud. Dit feit verwekte zeer grote opschudding. Dezelfde dag wordt Adriaen de jode, zoon van Adriaen aangehouden toen hij een paar bebloede schoenen trachtte te verkopen aan de vrouw van een schoenlapper. In de gevangenis wordt

hij ondervraagd.

Wie was Adriaen de jode ? Adriaen werd te Gent geboren als zoon van Adriaen en van Barbara de Bilt. In 1664 is hij 53 jaar en woont in een zijstraatje van de Meire. Hij is weduenaar met vier kinderen, nl. Marie Petronella, 16 jaar, die als dienstmeid werkt, Benedictus jode, 8 à 10 jaar, Lodewijk 6 jaar en Françoiseken, 5 jaar.

Hij woonde o.a. drie jaar te Ieperen, waar hij klerk was op de griffie van de heer Grietens. Daarna verhuisde hij naar Haesbroek, waar hij de functie van amman gedurende één jaar uitoefende. Toen verhuisde hij naar Gent, waar hij drie maand in een huisje van een waterstraatje woonde en sedert een jaar woont hij in het tegenwoordig huis. Zijn moeder Barbara woont bij hem.

Zijn verklaringen.

Vooreerst ondervraagd naar de betrokkenheid bij de moorden, ontkent hij dit een beschuldigt de man, die hem heeft aangebracht, nl. een schoenlapper wonende op de Plottersgracht. Daarna bekent hij de vier moorden, nl. op Martinus van der Brugghe, zijn huisvrouw, de dienstmeid en de zoon. Hij heeft dit bedreven "uit pure miserie ende armoede" en hij was gekomen tot de uiterste armoede met zijn kinderen. Op zondag 27 april 1664 omstreeks negen uur ging hij naar het huis van van der Bruggen en beweerde dat er bij hem thuis een vriend was gekomen, die zich een kleed wou laten maken. Hij vroeg Martinus om mee te komen, waartoe deze dadelijk bereid was. In de keuken bij Adriaen thuis sloeg hij van der Bruggen onverhoeds neer met een ijzeren hamer. Daarop gaf hij hem met een mes verscheidene steken, die dodelijk waren. Hij sleepte het nog bloedende lichaam in een keldertje van het huis. Het bloed op de vloer dweilde hij dadelijk op en hij zette de emmer vol bloed in de kelder.

Zijn moeder was op dit ogenblik in de St.-Janskerk "om haar jubilee te winnen". Bij haar thuiskomst verbood hij haar en de kinderen in de kelder te gaan. De oude vrouw vroeg de reden en toen bekende hij haar, dat hij iemand had vermoord. De vrouw schrikte hiervan zeer en begon te jammeren. Op een bevel van Adriaen zweeg ze en hij vertelde haar, dat hij uitging en dat zij om acht uur hem moest komen halen in het huis tegenover de vleeshalle. Daartoe moest ze vier maal op de deur kloppen.

De kleine kinderen, die zich op het zoldertje bevonden, hadden niets gezien, doch wel gehoord, dat er iemand riep en "lamenteerde". Daarop vertrok Adriaen naar het huis en de winkel van Martinus van der Bruggen, waar hij "eene dienstbode ofte meysse hebbende op hare arm een klein kindeken" aantrof. Hij vroeg haar waar haar vrouw was

en hoorde dat er niemand thuis was en dat mevrouw naar de kerk van de paters Jezuïeten was. Toen vermoorde hij ook de meid met de hamer en het mes en hetzelfde lot was het schreiende kind beschoren. Hij verborg het lichaam van het kind onder een ledikant in een kamer en dat van de meid onder de toog en dat ruimde hij zo goed en zo kwaad als het kon met een dweil op. Toen wachtte hij op de thuiskomst van de huisvrouw. Deze klopte aan en hij opende de deur, maar tegelijkertijd stond daar ook een arme vrouw, die om een aalmoes vroeg. De huisvrouw was van plan de arme vrouw in huis te laten om haar een aalmoes te geven, doch Adriaen vertelde de niets vermoedende vrouw, dat haar man haar dadelijk wou spreken. Deze trad binnen en hij sloot de deur voor de bedelares.

Meteen was ook het lot van de vrouw gekend, want ogenblikkelijk sloeg hij haar neer en bracht haar om. Hij ontnam haar de paarlen, een diamantring en de trouwring, vond de sleutel van de geldkoffer en bedekte het lijk met een kleed.

Hij bleef de hele dag in het huis, hield de voordeur gesloten en maakte de geldkoffer leeg. Omstreeks acht uur kwam zijn moeder, die van het hele gebeuren niets afwist, hem afhalen en samen trokken ze naar huis. Men kan zich de ontsteltenis van de vrouw indenken, toen hij haar ook dit bekend maakte.

De volgende dag kocht hij met het geroofde geld enkele stukken vlees en enig laken om een kleed te laten maken. Hij liet ook zes kragen maken. Even later werd hij gevangen genomen.

Hij verklaarde, dat hij de moord heel alleen had bedreven. Nochtans werd zijn moeder ook gevangen gezet. Adriaen bekende ook een diefstal, die hij pleegde in 1655 toen hij op een kantoor werkte, doch dat geld heeft hij terug gegeven.

Bij de ondervraging van zijn moeder Barbara de Bilt verklaarde deze, dat haar zoon ook de dader was van een tweevoudige moord in januari 1653 gepleegd op Frans Daneels en zijn dienstbode Janneken Van den Broucke. Adriaen ontkent dit.

Op 29 april 1664 wordt Adriaen de jode aan een "scherp verhoor" onderworpen, d.w.z. hij kreeg een halsband "ofte pijn" aan; hij werd op een driepikkel vastgebonden, hij kreeg gewichten aan de handen en men blinddoekte hem. Hij bleef steeds ontkennen. Op zeker ogenblik is hij "schuymende continuelick met sijnen mondt" en wordt op doktersbevel de ondervraging stopgezet. De volgende dag bindt men hem vast aan "crammen" en geeft men hem enige slagen met roeden op de rug. Toen bekende hij ook de twee moorden in 1653 gepleegd. Hij had deze mensen ook vermoord met zijn hamer en mes.

Veroordeling.

Op 2 mei 1664 wordt het vonnis uitgesproken. Ziehier de tekst : "Met ijzeren moorthaemer en de mes ghebonden aen uwen hals uyt de vanghenisse ghesleept worden op een hoorde (= mat) tot op de Vrijdaghmerct ende daer op een schavot gebonden worden op een dweers cruys omme aldaer u naeckt lichaem tot ses mael met gloijende ijseren nijptanghen ghenepen te worden mitsgaders op het voorseide cruys gheraebraeckt ende daer naer u levende lichaem in het vier (= vuur) soo langhe branden datter de doot naer volght ende het selve al dan ghevoert te worden ter plaetse patibulaire (= galgplaats) ende gheleyt te worden op een rat (= rad). Al zijn goederen en eigendommen werden aangeslagen.

Tot daar de feiten. Adriaen de jode werd veroordeeld tot de zwaarste straf. Geen wonder dat zulke gruweldaad tot de verbeelding van het volk sprak en dat er een liedje van gemaakt werd. We vonden dit terug op de kافت van een armenrekening anno 1664 in het gemeentearchief van Okegem. Het lied is echter niet volledig. De laatste strofen ontbreken.

BRONNEN

Okegem : gemeentearchief nr. 19

Stadsarchief Gent : criminele processen reeks 213, nr. 23. Sententies reeks 95 bis nr. 15 fo. 90°.

VAN ISTENDAEL H.

*EEN NIEU LIEDT VAN DE MOORDADIGHE FEYTEN GECOMMITTEERT
DOOR ADRIAEN DE JODE BINNEN DER STEDE VAN GHENDT ENDE AL-
DAER GEIUSTICEERT IN MEY 1664.*

stemme : hoe ligh ick hier in dees allende

Hoe vrent loopen des wereldts dinghen
vol droefheyde soomen daghelijckx siet
soo ghij van mij sult hooren singhen
indien ghij hoort nae(r) mijn bediet
Godt die gheen dinghen en laet verholen
dees moort en woud niet sijn verscholen.

Als aen de Jode is ghebleken
doen hij had in Cromme wael
twee menschen vreedelijks doorsteken
die hij berooft had teenemael
een duyst ses hondert wilt aenhooren
en drij en vijftigh quam te voren.

Maer denckend dat hij mocht vrijmoedigh
ende sijn boosheden van en voorts
bedenckt hij moorden overvloedigh
soo ghij in dit liedt aenhoort
soo men te Gendt heeft sien gebeuren
dat een ieder daerom moest treuren.

Op eenen sondagh van den jaere
seshondert sestigh ende vier
wanneer men het volck sagh vergaren
om bidden voor het oorloghsvier
is hij sich in een huys ghetreden
daer hij vier menschen brocht om tleven.

Als hij door valsche listicheden
heeft van der Bruggen weghgeleyt
en met hem in sijn huys doen treden
met opset van dit vreedde feyt
en schroomelijck niet om vergheten
met een hamer doot gesmeten.

En naer het gheven van veel wonden
soo inden hals oft daer ontrent
heeft hij hem in het huys gevonden
daer hij van voren was bekent
de maert onwetend van sijn kuren
onnoosel moest de doot besueren.

Want sij oock door den sel(ve) hamer
waer door haer meester was gedoot
vermoort wirt al in de kamer
waer door het kleyne kindt verschoot
twelck maer ses maent en was geboren
sijn leven heeft door hem verloren.

O ongehoorde helsche stucken
bij menschen leven noyt gehoort
hoe kont ghij soo den menschen bedrukken
op een kleyn kindt te sijn gestoort
dat ghij met smyten van den hamer
wierpt teghen de mueren van de kamers.

Een steenen hert had moeten breken
die dit moordadigh stuck aensach
hoe hij de moeder dorst doorsteken
met tgeven van eenen hamerslagh
die hij liet ligghen met veel wonden
soo men haer smaendaeghs heeft gevonden.

De poorten warden toe gesloten
met last van dedel magistraet
wandt het en heeft haer niet verdrotten
daer in te stellen goeden raedt
elck badt aen Godt men ancx en sorgen
o heer(en) laet dit niet sijn verborghen.

Godt een kender van hert ende nieren
voor wie dit niet verborghen en is
die alle druck te recht kan stieren
liet hem door sijn geghenis
op stadt huys kommen met verlanghen
daer wirt hij metters daet gevanghen.

KRUISBOOGTORNOOI VAN DE DRIE ZUSTERSTEDEN

Zoals in het voorgaande nummer van G. T. werd bekend gemaakt wordt op zondag 4 juni 1978 in 's Gravensteen een Kruisboogtornooi ingericht, na Brugge in 1976 en Antwerpen in 1977, aldus het derde in deze reeks.

Gent heeft speciaal aan de datum 4 juni gehouden, ter herinnering aan het Grote Landjuweel der Schuttersgezelschappen, destijds ingericht door de Aloude St.-Jorisgilde, en welke plaats had op 5 juni 1440 op de Kouter.

Een feeststoet van de deelnemende verenigingen in historische kledij zal van de Vrijdagmarkt door het stadscentrum naar het Gravensteen opstappen.

Na plechtige aankondiging door bazuinblazers van op de tinnen van 's Gravensteen, zal om 15 uur de wedstrijd aanvatten.

Allerlei nevenmanifestaties zullen dit tornooi omringen, zoals blaaspijpschieten, salonkruisboog (6 m afstand) en dergelijke, zal door het publiek kunnen beoefend worden.

Gedurende de wedstrijd zullen op de binnenhof van de burcht vendelzwaaiers optreden en 2 wagenspelen worden opgevoerd. De Rederijkerskamer Jhesus met der Balsemblomme brengt "De Klucht van Mie Gendarm" en Mariakring-MARIEEN-THEEREN speelt "BREUCHEL GEEFT EEN ZOEN".

Aan verschillende kraampjes zullen Bruegeljaanse vrouwtjes belegde broodjes, bier, worst, harde eieren, Gentse mokken en zo meer te koop aanbieden.

Bijgaande een historische schets over de drie deelnemende gilden : de Aloude Schuttersgilde Den Crans uit Antwerpen, de Koninklijke en Prinselijke Hoofdgilde St.-Joris Stalen Boog uit Brugge en de Koninklijke en Soevereine Gilde van St.-Joris van Gent.

Over deze laatste werd in Ghendtsche Tydinghen in de nrs 1 en 5 van de 5e jaargang (1976) een uitvoerige en gedetailleerde geschiedenis gebracht door de heer M. Lievens, zodat thans slechts een zeer beknopte samenvatting wordt gegeven.

I. DE ALOUDE SCHUTTERS GilDE DEN CRANS

De eerste schuttersgilden zijn ontstaan in het Hertogdom Brabant en het Graafschap Vlaanderen. Het is in deze regionen dat ze vanaf het einde der 13e en het begin der 14e eeuw het meest voorkomen.

De schuttersgilden zijn een uitsluitend W-Europees verschijnsel.

Het feit dat een gewone burger het recht verleend wordt zich gewapend te verzamelen in een eigen organisatie en zich met deze wapens te oefenen is inderdaad gans nieuw. Temeer daar het recht wapens te dragen voordien enkel aan de adel was voorbehouden.

De juiste stichtingsdatums der diverse gilden is meestal niet nauwkeurig vast te stellen. De geschreven documentatie uit de 13e eeuw is niet zo talrijk tot ons gekomen.

Voor Antwerpen is het de gilde van de "OUDE VOETBOOG" waarvan het eerst melding wordt gemaakt in een schepenbrief van 1306. Later komen dan de handbooggilden en op het einde van de 15e eeuw de kolveniers- of buksgilden. Sommige steden kenden ook schermersgilden.

Te Antwerpen kende men zes gewapende gilden :

- De Oude Voetboog (1306)
- De Oude Handboog (1348), ook gekend als St.-Sebastiaansgilde
- De Jonge Voetboog
- De Jonge Handboog, ofte Gebroken Pese (1485)
- De Schermersgilde (1487)
- De Kolveniersgilde (1489)

Bij het ontstaan van het gildewezen speelt de *militaire taak* een grote rol. De gilden nemen de taak over van de "scuttere" of mannen die belast waren met het bewaken van de nederzetting, de wallen, het vee en alles wat de burgers toebehoorde. Deze militaire taak wordt vastgelegd in "privilegiën" waarin de voorwaarden vastgesteld worden tegen dewelke de gilde deze dienst zal vervullen. De "Prins" zal gehouden zijn soldij te betalen en de dienst zal in tijd en ruimte beperkt zijn. De mobilisatie van de ganse gilde zal slechts plaats hebben bij groot alarm.

Volgens de overlevering zou in 1181 Hertog Hendrik I van Brabant de Antwerpse kruisboogschutters die hem naar de Kruistocht vergezelden voor hun goede diensten beloond hebben door hen het recht te schenken van dan af in hun wapenschild de benaming "De GoedWillighen" te voeren. Ook *politieonele taken* werden aan de gilden toevertrouwd, in samenspraak met de Burgerwacht. Onder het bevel van de Hoofdman van de Oude Voetboog - tevens Buitenburgemeester - trok men de wacht op aan de kaden, op de markten en aan de poorten, en in opdracht van de Scout ging men over tot aanhoudingen.

Tevens vormde de gilde van de Oude Voetboog de lijfwacht van de Hertog van Brabant wanneer deze te Antwerpen verbleef.

Het was echter de taak van de Kolveniersgilde lijfwacht te zijn van de Burchtheer van Antwerpen. Willem de Zwijger, Prins van Oranje maakte in deze functie hiervan zeer veel gebruik.

In tijden van nood dienden de gilden ook op te treden als *brandweerkorps*. Vanaf het uitkomen van de vuurwapens zullen alle gilden, welk ook hun oorspronkelijk wapen is, voorgenoemde taken vervullen gewapend met een musket. Voor de sportieve bezigheden echter blijven zij trouw aan de voetboog of de handboog.

Antwerpen is een der eerste steden waar een groot schietspel voor kruisboog en handboog (*Hastiludum*) zal ingericht worden. 25 steden nemen er met hun schuttersgilden aan deel.

De Antwerpse Voetbooggilde is bijna op alle grote schietspelen in grote getale vertegenwoordigd. In 1395 zal de gilde van de Oude Voetboog met 1000 man naar Bergen in Henegouwen samen met 48 andere steden aantreden, terwijl in de stadsrekeningen de aanmaak van 326 kaproenen terug te vinden is, bestemd voor de schutters welke deelnamen aan het schietspel te Mechelen in 1404.

In 1442 vindt te Antwerpen de memorabele schieting plaats waar Hertog Jan IV van Brabant de hoofdvogel afschoot en de schutters van de Oude Voetboog ieder jaar een maaltijd beloofde van 22 Leuvense Peeters en dit "... so langhe de schaepkens gras souden eten..."

Hij schenkt de gilde daarenboven een zilveren beker die hij bij een schietspel te Leuven had gewonnen en waaruit van dan af de Koning van de gilde zou uit drinken. Ook schenkt hij een gouden keten waaraan een Koningsvogel van goud.

Bij het grote schietspel van de voetbooggilde van Gent in 1498 kwam de Antwerpse Gilde aangetreden met lange rode tabaarden waar op de mouwen een "Rozenhoedje" geborduurd was. De kruisboogschutters waren met 1850 man, waarvan er 600 te paard. 400 huifkarren waren met rood linnen afgedekt en dit werd na afloop der feesten aan

de armen der stad Gent uitgedeeld.

Lid zijn van een schuttersgilde bepaalde de sociale rol en rang van het individu.

Bij decreet van 1791 zullen door de Franse Revolutie alle gilden, mede met alle andere verenigingen en maatschappijen, afgeschaft worden en hun goederen verbeurd verklaard en verkocht.

Na enige tijd echter ziet men hier en daar de oude confrereers terug bijeen komen en toestemming vragen om een "Société de Tir et d'agrément" op te richten. Meestal wordt hun dit vergund en zo worden schuttersverenigingen opgericht die hier en daar nog sporen dragen van de oude tradities.

Bij het begin van de 19e eeuw wordt te Antwerpen de "Soc. Guillaume Tell" gesticht die zich zal vestigen aan de Arenbergstraat. Later zal deze vereniging opgevolgd worden door de Soc. d'Arbalète St. Georges, en door een parallelgroep Soc. d'Arc et d'Arbalète.

Ook de Oude St.-Sebastiaansgilde zet haar activiteiten verder.

De Kolveniersgilde wordt opgevolgd door "Les Amis Réunis" die zich op het geweerschieten toeleggen.

Rond en na de eerste Wereldoorlog doven al deze verenigingen stilaan uit, voornamelijk dan door het opkomen van andere ontspanningen. Het is pas in 1955 dat enkele vrienden het idee opvatten het gildeleven te Antwerpen terug op te wekken.

Nochtans kwam dit initiatief moeilijk van de grond mede door het feit dat velen zich uitsluitend aansloten voor het beoefenen van het sport-schieten. In 1966 zal een breuk ontstaan en de oude geplogenheden worden terug opgenomen.

Vanaf 1971 wordt in Algemene Vergadering de naam der gilde "DE ALOUDE SCHUTTERS GILDE DEN CRANS". Men verkoos deze naam, omdat "Den Crans", (de Rozenkrans), een fundamenteel heraldisch element is in al de wapens der Stad Antwerpen voorkomend.

Organisatorisch zowel als naar de geest is de gilde gebaseerd op de tradities der Antwerpse Schuttersgilde "De Oude Voetboog" zoals deze tot ons gekomen zijn uit de archieven, de traditie en de overlevering. Het is om diverse redenen dat de gilde op sportief gebied multidisciplinair opgebouwd werd, t.t.z. dat er diverse wapens beoefend worden.

E.w. :

1. Bij de aanvang van de activiteiten in 1955 was er op gebied van gildewezen te Antwerpen een volledig vacuum, en alles diende terug op- en ingericht te worden.
2. Bij de initiatiefnemers waren er die de voorkeur gaven aan ofwel het karabijnschieten ofwel aan het kruisboogschieten.

3. De multidisciplinaire beoefening der wapens is voor stedelijke gilden ook historisch te verantwoorden daar :
  - a. deze vanaf hun stichting wel hun specifiek wapen beoefende, doch vanaf het einde der 16e eeuw, bij de opkomst der vuurwapens, voor hun wachtdiensten en militaire taken het musket gebruikten.
  - b. de "Soc. d'Arc et d'Arbalète" die in 1848 bestond, ook multidisciplinair was, en deze vereniging een rechtstreeks uitloper was der vroegere schuttersgilden.
  - c. Ook in andere steden vindt men gilden met een multidisciplinair wapengebruik. Wij denken aan Brussel, Namen, e.a.
4. Het beoefenen van diverse wapens vertoonde niet alleen een economisch voordeel, doch het bood en biedt daarenboven aan de schutter de mogelijkheid zich volledig uit te leven binnen één vereniging.:
DE GILDE.

Aldus worden de kruisboogactiviteiten ingericht door de *SECTIE KRUISBOOG*, en dit op basis van de tradities van de Oude Voetboog-gilde (1306), waarbij zowel het schieten met de oude voetboog als met de traditionele kruisbogen op 20 m beoefend wordt.

De handboogsportactiviteiten worden georganiseerd naar de geplogen-heden van de Oude Handbooggilde St.-Sebastiaan door de *SECTIE HANDBOOG* terwijl de *COLVENIERSSECTIE* de activiteiten voor gewerschieten en luchtpistool inricht.

Voor de Stad Antwerpen behoort de Gilde tot de top der culturele verenigingen zake initiatieven en inzake heemkundige en folkloristische activiteiten. Ze verdedigt de Antwerpse kleuren in wedstrijden in de diverse schietdisciplines in binnen- en buitenland.

In de lijn der traditie die wil dat steeds een vooraanstaand lid van een oude Antwerpse familie Hoofdman der Gilde is, wordt deze functie thans voor het leven waargenomen door Graaf Moretus Plantin de Bouchout. Mevrouw Mathilde Schroyens, burgemeester der Stad Antwerpen, bekleedt het ambt van Ere-Hoofdman en volgt hiermede de vorige Burgemeester - Mr. Lode Crayebeckx - op, aan wie de Gilde zo veel te danken heeft.

Een Beschermcomité waartoe de oudste en belangrijkste Antwerpse families behoren, steunt onze Gilde in de verwezenlijking van haar doelstelling.

II. BEKNOPTE GESCHIEDKUNDIGE SCHETS VAN DE KONINK-LIJKE EN PRINSELIJKE HOOFDGILDE DER KRUISBOOGSCHIE-TERS VAN SINT-JORIS BINNEN BRUGGE

Kruisboogschutters bestonden er te Brugge vóór het begin der XIVe eeuw. Met eigen hoofdman en vaandel stonden ze op de Markt geschaard, bij de troepenschouw, die er plaats vond, vóór het vertrek van de Brugse Militie naar Groeninge (1302). Het was als gilde dat haar de toestemming werd verleend - in 1321 - door Marie, vrouwe van Eyne ende Bremen, gebruik te maken van de Sint-Pieterskapel, om er haar kerkelijke diensten te laten verrichten.

Zoals in andere steden hadden de Brugse kruisboogschutters tot taak de orde te handhaven en zowel binnen als buiten de stad de veiligheid der ingezetenen te verzekeren. In tijden van oorlog en oproer vormden zij, omwille van de degelijkheid van het wapen, de keurbenden van het leger, in dienst van Vorst en Vaderland.

Hun schietoefeningen hielden ze gewoonlijk in de nabijheid van de stadswallen. Te Brugge hadden ze plaats aan de "Molenwal", tussen de Dam- en Kruispoort.

Bij de aanneming van een nieuw lid of confrater, ook gezelschap genaamd, diende deze laatste te bewijzen dat hij een goed kruisboogschutter was en moest hij tevens de eed afleggen van trouw aan de reglementen en statuten der gilde.

Later had de Brugse gilde haar eigen "hof", die bestond uit een vergaderzaal, waar beraadslagingen werden gehouden feesten gevierd; er was ook een kapel en de onmisbare schietbanen. Deze "gildekamer" was gelegen in de Vlamingdam, op de plaats waar zich, sinds einde XIXe eeuw de Rijksnormaalschool voor Meisjes bevint (ruïne van toren met trap). Daar zetelde het "Oud Hof", zo genaamd omdat er, rond het einde der XIVe eeuw, gezien het overgroot aantal schutters, een splitsing ontstond en het "Jong Hof" zich vestigde in de Sint-Jorisstraat (medaillon met Sint-Jorisbeeltenis in topgevel).

Ieder jaar werd er naar de "erevogel" of "papegaai" geschoten, een schieting die nadien de naam kreeg van "koning- of sireschieting". Deze plechtigheid was voorafgegaan van het bijwonen, door alle schutters in volle wapens, van een H. Mis en werd gevolgd van een feestmaal. Omwille van de vele diensten die de kruisboogschutters aan stad en land bewezen, werden ze door magistraat en vorst met gunsten en voorrechten overladen. De prins zelf wakkerde de prijschietingen aan en, ten einde de moraal der gezellen hoog te houden, waren alle kansspelen verboden, maar werden prijzen aan de beste schutter geschonken. Zo komt het dat ook de Brugse gildebreeders vrijgesteld waren van stadswacht en andere diensten; eveneens waren ze vrij van de meeste tollens en belastingen en, daarenboven, werden nog speciale voorrechten verleend aan de "sire".

Overal waar de belangen van vorst of land het vereisten, gingen de Brugse Sint-Jorisgezellen in de wapens en zo, volgens de oude kronieken, wordt hun tegenwoordigheid gemeld te Groeningen (1302) - Pevenberg (1304) - Crecy (1346) - Nevele (1381) - Beverhoutsveld en Westrozebeke (1382) - Kales (1436) - Brustem (1467) - Bethune (1487). Maar ze trokken niet alleen ten strijde, ook gingen ze weleens - en dit vooral sinds de vuurwapens in gebruik waren genomen en de kruisboog niet meer als oorlogswapen werd gebezigd - andere gilden bezoeken en zo ontstonden de schuttersfeesten. Bij deze schietspelen worden behalve de prijzen voor de beste schutters, ook beloningen uitgelooft aan de gilde die van het verst kwam, of die het schoonst gekleed was, of die de prachtigste hofhouding ter plaatse hield en zo meer. Over 't algemeen behaalde de Brugse gilde, bij dergelijke uitstappen, de prijs van het "schoonst inkomen", d.w.z. van de grootste en prachtigste stoet. Als deelnemers aan dergelijke tornooien, ook soms "landjuwelen" genaamd, ontmoet men de Brugse kruisboogschutters te Doornik (1394) - Mechelen (1404) - Oudenaarde (1408) - Veurne (1420) - Sluis (1424) - Sint-Omaars (1427) - Eeklo (1428) - Gent (1440) - Damme (1447) - Roeselare (1450) - Kortrijk (1451) - Stavele (1454) en zo verder.

Het kruisboogschieten was destijds zo zeer in aanzien, dat er in België geen gemeente noch stad te vinden was, die geen kruisbooggilde bezat.

Steeds hebben de Brugse gezellen het kruisboogschieten in ere gehouden. Ieder jaar wordt een tabel der schietingen - in doel gedurende de Winter en aan de pers in de Zomer - ter goedkeuring voorgelegd aan de "eed", d.w.z. het bestuur onder voorzitterschap van de hoofdman.

Deze tabel vermeldt, behalve de gewone schietingen - op zon- en dinsdag voor het doel - op zon, maan- en donderdag voor de pers -, alle bijzondere prijsschietingen en feesten die er in de loop van het jaar zullen plaats hebben. Onder de menigvuldige feestelijkheden gehouden door de Brugse Hoofdgilde figuren : het patroons- of Sint-Jorisfeest, met patroonsmis, eedaflegging der nieuwe leden en feestmaal - de Mosselavond - het Hammekensfeest en de drie prachtige bals die ieder Winterseizoen de gildebroeders, hun familie en tal van steunende leden worden aangeboden.

Dat deze Brugse schuttersvereniging wel de bijzonderste is van de vier in België resterende perskruisbooggilden blijkt grotendeels uit haar werking en haar actief bestaan, maar ook uit haar bezit. Het huidige gildedomein omvat :

- het in een enig kader, prachtig gelegen schietterein met de vier- en dertig meter hoge pers, waar de schietingen worden gehouden van de

- eerste zondag van Mei tot 30 September;
- het Gildelokaal met :
  - de vier degelijk ingerichte doelbanen - afstand 20 m. - schietingen van de eerste zondag van October tot 30 April;
  - de gelagzaal, plaats van gezellig samenzijn gedurende de schietingen - versierd met een groot aantal persbogen, meestal stukken van ambachtelijke kunst en verder menige herinnering aan het vroegere gildeleven;
  - de eigenlijke "Gildekamer" of raadzaal - hier zetelt de "EED" en wordt maandelijks de bestuursvergadering gehouden. Menig portret van vroeger hoofdman en enkele andere mooie schilderijen versieren deze kamer, een aantal schoon-op-rij geplaatste doelbogen, echte pronkstukken, en tal van geschiedkundige herinneringen, helpen ter aanvulling van de intieme sfeer die de vergaderzaal van deze eeuwenoude "confrerie" kenmerkt.

Als juwelen bezit de gilde :

- de zilveren pijl, waardigheidsteken van de hoofdman;
  - de erketting en de vergulde vogel, herkenningstekens van de sire;
  - de erestaf van de ceremoniemeester
- en een grote verzameling eremetalen, onderscheidingen behaald ter gelegenheid van een of andere schieting of herinneringen aan een merkwaardige gebeurtenis.

III. DE KONINKLIJKE EN SOEVEREINE GILDE VAN ST.-JORIS TE GENT

Deze kruisboogschuttersgilde dagtekent uit de 11e eeuw onder Graaf Boudewijn IV (988-1035). Zij nam onder ander deel in de 11e eeuw aan de kruistochten naar het Heilig Land toen de wegen daarheen onveilig waren zodat de bedevaarders vergezeld waren door wapenlieden, waaronder kruisboogschutters.

Haar glorie tijd strekt zich uit over de 14e, 15e en het begin van de 16e eeuw, toen zij deelnam aan talrijke gevechten voor de verdediging van hun stad : Gent.

Buiten de krijgsverrichtingen namen de gildebroeders ook zeer dikwijls deel aan feestelijke schietspelen.

Een der prachtigste feestelijkheden ooit door de Gilde ingericht was wel het Landjuweel van 1440 waaraan al de schuttersgezelschappen van Vlaanderen en naburige landen deelnamen.

Alhoewel in de loop van de 16e eeuw de vuurwapens het pleit zouden winnen en de schuttersgilden hierdoor hun invloed en vermaardheid zagen wegwijnen, bleef nochtans de roemrijke banier van St.-Joris

steeds als eerste wapperen bij de blijde inkomsten van vorsten en andere plechtige gelegenheden.

Bij de aanvang van de 17e eeuw versombert haar geschiedenis ingevolge de verwoestingen van de Calvinisten en door de oorlogen van Lodewijk XIV en ingevolge het afschaffingsdekreet dat de stad Gent bekwam van de koning van Spanje. Maar de gilden legden zich daar niet bij neer en het duurde tot 1727 alvorens de St.-Jorisgilde recht kon wedervaren.

Zij beleefde aldus een nieuwe glansperiode tot in 1796 toen ze voor de tweede maal ontbonden werd tijdens de invasie van de Franse republikeinse troepen. Doch acht jaar later, onder Keizerschap van Napoleon bekwamen de gildeleden opnieuw het recht zich te verenigen. Doch de eertijds zo geduchte Gilde was een vereniging van achtbare burgers geworden, waaronder zich talrijke behendige schutters bevonden, doch die alle politieke invloed verloren hadden. Zij werd dan gehuisvest in de "Korenbloem" te Ekkergem en de schietoefeningen werden gehouden in een nabijgelegen hof. Nadat ze gedwongen was enkele keren te verhuizen stierf de Gilde langzaam uit en rond het jaar 1887 had zij praktisch alle aktiviteit verloren. Talrijke schatten werden toen verkocht en de opbrengst ervan aan de armen uitgedeeld. Enkele jonge kunstenaars, vol enthousiasme en bewondering voor het heerlijk verleden van hun stad, besloten in 1904, onder de leiding van kunstschilder Coppejans Frans in de Confrerie der Gentse Kruisboogschutters nieuw bloed te pompen. Met een bewonderingswaardige zelfopofferingsgeest en onverpoosde toewijding verzamelden zij wapens en talrijke dokumenten en voorwerpen die verband hielden met de Gilde en haar roemrijk verleden. Zij wisten de aandacht op de Gilde te vestigen en het vertrouwen te kapen van de drie nog in leven zijnde confrereers, de heren Alfons Carels, Jules Claeys en Alfred De Vos. Aldus werd in februari 1912 bij officiële akte bekrachtigd dat voornoemde confrereers het lot en de toekomst van de aloude St.-Jorisgilde aan de nieuwe ploeg toevertrouwden. Een nieuwe schakel was met het verleden gesmeed : de St.-Jorisgilde zou niet uitsterven. Sindsdien kent zij een bestendige bloeiende aktiviteit zodat dit kort overzicht kan besloten worden met de leuze :

"Leden komen, leden gaan.
de Gilde alleen blijft bestaan"

E. E.

JEAN-BAPTISTE EN AUGUSTE VAN LOKEREN

Jean-Baptiste Van Lokeren werd geboren te Gentbrugge op 5 mei 1764. Hij studeerde te Leuven en behaalde het diploma van dokter in de geneeskunde in 1789. Hij vestigde zich te Gent, waar hij om zijn uitgebreide kennis al vlug zeer werd gewaardeerd. Hij werd gemeenteraadslid op 6 floréal jaar VI (25 april 1798) en bleef lid van de gemeenteraad tot zijn dood op 16 december 1841. J. B. Van Lokeren was een tijd lid van de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen, lid van de geneeskundige commissie, hoofddokter van het Bijlokehospitaal. Prof. Hippolyte Kluyskens schrijft in zijn werk "Les Hommes Célèbres dans les sciences et les arts et des médailles qui consacrent leur souvenir (Gent 1859) :

"Praticien remarquable, il jouit à Gand d'une considération et d'une confiance universelles; arbitre dans les cas graves, partout ses conseils étaient reçus avec déférence, empressement et reconnaissance. Revêtu de fonctions médicales et administratives importantes, les connaissances qu'il y déploya égalèrent l'exactitude qu'il mit à les remplir."

Zijn zoon Auguste Van Lokeren werd geboren te Gent op 4 juni 1799. Na zijn humaniorastudiën volgde hij de lessen aan de pas opgerichte universiteit en behaalde het diploma van doctor in de rechten in 1821. Na een korte advocatenpraktijk werd hij in 1826 benoemd tot substituut van de procureur des konings. Na de gebeurtenissen van 1830 gaf hij zijn ontslag om zich volledig te wijden aan de studie van de geschiedenis, de archeologie en de schone kunsten. In 1832 werd hij benoemd tot ere-archivaris als opvolger van Lieven de Bast en in 1835 publiceerde hij in samenwerking met de stadsarchivaris Charles Parmentier een bijdrage over bewaarde documenten in het stadsarchief.

Vanaf 1833 was A. Van Lokeren een van de directeurs van het belangrijke tijdschrift "Messenger des sciences et des arts" waarin hij gedurende veertig jaar talrijke bijdragen zal publiceren. Van Lokeren had ook leren schilderen bij P. F. de Noter en heeft gedurende vele jaren met talent een aantal stadszichten nauwkeurig getekend. De universiteitsbibliotheek bezit een bundel tekeningen van A. Van Lokeren.

In 1835 publiceerde Van Lokeren de kroniek van Sint-Baafs opgesteld door de monnik Jan van Tielrode omstreeks 1294. Wetenschappelijk heeft dit werk thans minder waarde na de kritische uitgave van deze kroniek door dr. J. Heller. Dit was echter voor Van Lokeren het begin voor zijn belangstelling voor de Sint-Baafsabdij.

Intussen was Van Lokeren lid geworden van de gemeenteraad in 1842

en in 1848 werd hij schepen van onderwijs en schone kunsten, mandaat dat hij zal uitoefenen tot einde 1854. Dank zij Van Lokeren werden de ruïnes van de Sint-Baafsabdij bewaard.

A. Van Lokeren schreef nog de volgende werken :

Le château espagnol à Gand (1855)

Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon et de la crypte de Saint-Jean (1855)

Chartes et Documents de l'abbaye de Saint-Pierre (1868)

Zijn de werken van Van Lokeren thans verouderd, toch waren ze zeer belangrijk in hun tijd, omdat ze de aandacht vestigden op het rijk Gents verleden.

A. Van Lokeren overleed te Gent op 9 december 1872. Na zijn dood schonk mevrouw Van Lokeren een aantal documenten en tekeningen aan de stad Gent. Een gedenkplaat werd in de Sint-Baafsabdij ingehuldigd in 1905.

BIBLIOGRAFIE VAN DE WERKEN VAN VAN LOKEREN

Tables générales du Messenger des Sciences Historiques. 1854

Messenger des Sciences Historiques 1872.

M. S.

TE GENT

1. Op 14 februari werd op het stadhuis te Gent tussen het stadsbestuur Gent en de Honda Motor Co. een concessiekontraat getekend, waarbij dit bedrijf aan het Sifferdok een montage-werkplaats en een onderdeeldepot zal oprichten. De inverstering wordt geraamd op 450 miljoen frank. Einde 1978 moeten de eerste schepen uit Japan te Gent aankomen.

2. De werken voor het verkeersvrij maken van de Mageleinstraat zijn begin maart begonnen.

3. Te Gent verblijven thans 12 641 vreemdelingen (5 % van de bevolking) uit 90 verschillende landen; hiervan behoren slechts 30 % tot de Europese gemeenschap. De Turken vormen de talrijkste groep met 4 825 inwijkelingen.

4. De stad Gent heeft een woning in het Gewad aangekocht om het Stadsarchief, dat thans ruimte mist, te vergroten.

BIBLIOGRAFIE

Onlangs verschenen opnieuw drie delen van de omvangrijke studie "De Gentse Textielarbeiders in de 19e en 20e eeuw".

Dossier 5 : Gentse Prijzen; Huishuren en Budgetonderzoeken in de 19e en 20e eeuw (220 fr.).

Dossier 6 : Herkomst, huisvesting, arbeids- en levensomstandigheden van de werkkrachten van het bedrijf A. Voortman-N. V. Texas (310 fr.)

Dossier 7 : Levensschetsen van een aantal Gentse arbeidersfamilies (360 fr.).

Het dossier 4 zal over kort verschijnen. Uitgegeven door het Centrum voor Hedendaagse Sociale Geschiedenis van de V.U.B., Pleinlaan 2, 1050 Brussel. Prijs delen 4, 5, 6 en 7 : 800 fr. Er wordt ons een zeer grondige studie aangeboden, die ons toch niet volledig kan bevredigen. In de eerste plaats mochten de vorsers niet persoonlijk de registers van de burgerlijke stand onderzoeken, waardoor het onmogelijk was een aantal gegevens in te winnen (o.a. de ontwikkeling van de werknemers : handtekening bij huwelijk of kruisje). In andere steden en gemeenten wordt in bepaalde gevallen wel de toelating gegeven. In de tweede plaats door een gebrek aan publicaties over bepaalde onderwerpen konden de auteurs moeilijk hun gegevens in het algemeen historisch raam van Gent inpassen. Voor beide bemerkingen is de onderzoekersploeg dus niet verantwoordelijk. Wel zouden we graag hebben gezien dat een Gents historicus zijn medewerking had kunnen verlenen. We kunnen het besluit van G. Avondts beamen : "We menen nuttig werk te hebben verricht, al was het maar alleen om een methodologisch voorbeeld te hebben gesteld voor een diepgaander onderzoek in de aangegeven richting".

Karel Haerens : STANDBEELDEN VAN GENT

Onlangs verscheen van de hand van Karel Haerens een tweede boekje : Standbeelden van Gent. Slechts weinig Gentenaars zouden het aantal standbeelden te Gent kunnen raden. Het getal 47 zou velen overdreven lijken, en toch is dit getal juist. De auteur bespreekt deze 47 beelden : oorsprong, geschiedenis, beeldhouwer, enz. Het boek tellende 120 bladzijden is de vrucht van veel en langdurig geduldig zoeken. Het boekje is keurig uitgegeven en kost slechts 145 fr. Degelijk werk, dat naar ons oordeel veel succes zal kennen.

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord op vraag 81

Van de Heer architect Adr. Bressens ontvingen we de volgende tekst :
Ik heb Modest de Noyette gekend, die te Ledeberg geboren is en tevens
gewoond heeft in de Kerkstraat 109 te Ledeberg ten jare 1903. Zijn
geboortedatum is me onbekend, maar wel enige van zijn voornaamste
werken :

de Leopoldkazerne te Gent

de grote kerk te Aarlen

de Sint-Vincentiuskerk te Eklo

de kerk te Balgerhoeke

de ingang westergevel van de Sint-Michielskerk te Gent en het bouwen
van de nieuwe sacristie aan deze kerk.

De Noyette is ook de restaurateur van de Sint-Martinuskerk te Akker-
gem, waarvan hij een beschrijving heeft gemaakt. Tevens was hij ook
lid van Oudheidkundige Kring van Gent, waar hij dikwijls het woord
voerde. Hij staat bekend als een der voornaamste architecten.

Vraag 82

Wie kan aan de redactie van G. T. de volledige of gedeeltelijke Gentse
tekst op het lied Tipperary bezorgen ?

DE BENDE VAN SMEEROP

Komt een familie ergens op bezoek, en zijn daar vele kinderen bij, met
gretige magen, dan mompelt de vrouw van 't bezochte huis weleens :
daar is de bende van Smeerop !

Dit spreekwoord schijnt te dagtekenen van de tijd der Patriotten-bewe-
ging in België (1790). Gelijk men weet, werd er toen in elke gemeente
een compagnie van vrijwilligers ingericht, tot doel hebbende tegen de
Oostenrijkers op te rukken of de orde in steden en dorpen te handha-
ven. Deze compagnieën gingen beurtelings in de kastelnijhoofdplaatsen
de eed aan de Staten van het land afleggen.

Te Gent had die plechtigheid telkens plaats op de Vrijdagmarkt. Som-
tijds kwamen de compagnieën van een zelfde kanton op dezelfde dag
de vereiste eed zweren. Als nu de beurt gekomen was aan de Patriotten
van Smeerhebbe, werd op de Vrijdagmarkt de bende dier plaats aange-
kondigd onder de naam van *Smeerop*, of althans door de Gentenaren,

bijzonder spotziek in de tijd der Brabantse omwenteling, aldus aangeduid. Men kan denken, hoe er met die arme Patriotten gelachen werd ! De toenmalige redacteur der *Gazette van Gent*, die, ofwel mede een spotvogel, ofwel in de plaatskennis van Vlaanderen weinig bekend was, zette de dag daarna in zijn blad (14 October 1790, *Bijvoegsel*) in 't relaas der plechtigheid, duidelijk : *Smeerop*, en deze verkrenking van de naam der gemeente Smeerhebbe (bij verkorting Smeerheb), was genoeg om de Patriotten van die plaats een "bijlap" te geven, die in zwang gebleven is en ook op anderen toegepast werd.

FRANS DE POTTER

Ontleend aan het tijdschrift *De Toekomst* 1871

Smeerhebbe-Vloerzegem : gemeente tussen Geraardsbergen en Aalst.

GENTSCHE KINDERSPELEN

I.

Wij de jongens hier van Gent
Voor de leute goed gekend
Zijn d'er hier ne keer bijeen
Niets en mogen wij nog doen
Of 't is deugniet of kapoen
Dat begint ons te verleên
Wij mogen niet meer vechten
of meê steenen ruiten uitslaan
Ook de pluime niet meer steken
Altijd naar die schole gaan
Bind je een katje aan een belle
Of wilt g'op de deure schuppen gaan
Altijd spreken ze van ons te slaan

KOOR

Ja, ja, 't is wat
'T zijn jij dingen dat
De leute is gedaan
Als 't alzoo blijft gaan

} *bis*
)

II.

Speelt ang'lus of peerd op stal
Hoeplen of wegstekerke al
'T en is tons weeral niet wel
Ziet dat ge geen vuil liedje zingt
Al achter op een kerre springt
Of de koetsier zweept op ons vel
Kunsten mogen wij niet maken
Of niet spelen kruis-hem dijk
Op ons keissens 't zelfs niet loopen
In wat morre of wat slijk.
Trek ne knop af voor te kaarten
Of es u dingen wat gescheurd
Ge wordt weeral bij uw haar gesleurd.

III.

Als wij spelen met den top
Roept maar scheenheit of pas op !
Niemand die hem nog geneert
Als wij kop of letter slaan
Of aan 't schreefke stekke gaan
Loopt als de agent passeert
Op 't ijs die mogen wij niet spelen
Geen baantje maken zelfs op straat
Zonder broekske ook niet zwemmen
Z'heete zij dat weeral kwaad
Wilde wat aan de klinke strijken
Bindt ge iets aan nen hond ze steert
Ze zitte weeral op hulder peerd.

Ontleend aan de revue : "He, hedde 't zitte dan ?" 1908.

AANVULLENDE LEDENLIJST

1270. Mw Mortier Fr., Nieuwbrugkaai 27, 9000 Gent
1271. Mej. Cours D., Lindestraat 35, 9030 Wondelgem
1272. Mw Van Aelst W., Kruisstraat 76, 9810 Drogen
1273. Mw Van Eeckhout R., Molenwalstraat 89, 9030 Wondelgem
1274. Mw Goossens M., Nieuwenhove 10, 9000 Gent
1275. Van Aerde F., Oostakkerstraat 102, 9000 Gent
1276. E. B. Audenaert W., Burgstraat 46, 9000 Gent
1277. Vandersaenen J., Maïsstraat 243, 9000 Gent
1278. Z.E.H. De Jaeger J., Nederpolder 16, 9000 Gent
1279. Van Damme R., Zandekensstraat 25, 9910 Mariakerke
1280. Naeyaert R., Koggestraat 13, 9000 Gent
1281. Boncquet D., Jerusalemstraat 14, 9000 Gent
1282. Mw Curio, Maria-Hendrikastraat 1226 4e appt, 9110 Sint-Amandsberg
1283. Mw Hanssens-Lieken, Spiegelhof 29, 9230 Melle
1284. Mw Depauw-Anthonis, Martelaarslaan 498, 9000 Gent
1285. Chatelet R., Kon. Astridlaan Noord 26, 9060 Zelzate
1286. Cnops L., p.a. Veldstraat 45, 9000 Gent
1287. De Neve A., Jan Delvinlaan 3, 9000 Gent
1288. Mw. Quenon E., Maaltebruggestraat 205, 9000 Gent
1289. Dr. Van Leuven Fr., Bergbosstraat 151, 9220 Merelbeke
1290. Berwouts W., Zwijnaardsesteenweg 475, 9000 Gent
1291. De Bruyne P., De Volderstraat 3, 9800 Deinze
1292. De Buck R., Pres. F. D. Rooseveltlaan 226, 9000 Gent
1293. Urmel R., Eeklostraat 127, 9910 Mariakerke
1294. Vercruysse P., Vaderlandstraat 132, 9000 Gent
1295. Kluyskens Ph., Warandedreef 9, 9831 Deurle
1296. Dhondt, Voormuide 99, 9000 Gent
1297. Janssens D., Dapperheidstraat 14, 9000 Gent
1298. Vandercruyssen O., Hoogpoort 34, 9000 Gent
1299. Van Acker A., Sint-Jansvest 40, 9000 Gent
1300. Van Hove A., Krijgslaan 271, 9000 Gent
1301. De Smet J., Oudenaardsesteenweg 36, 9000 Gent
1302. Corbisier F., Mellestraat 303, 9230 Melle
1303. Mw Peltier Chr., Hertog Jan zonder Vreesstraat 10, 9000 Gent
1304. Van Belle Pol., Gevangenenaan 27, 9000 Gent
1305. Fasseur O., Hoevepoort 24, 9910 Mariakerke
1306. Vanlandschoot R., Leopold II straat 92, 9110 Sint-Amandsberg
1307. De Brock P., Graaf Goethalslaan II, 9720 De Pinte
1308. Mw Wwe L. Matthys-Declercq, Pontstraat, 9831 Deurle.